

Kompetensutrymme inom byggnadsvården

Betydelsen av genus i hantverksprocesser

Benjamin Esterdotter

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i
Kulturvård, Bygghantverk
22,5 hp
Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet

2018

Kompetensutrymme inom byggnadsvården

Betydelsen av genus i hantverksprocesser

Benjamin Esterdotter

Handledare: Anneli Palmsköld

Examensarbete, 22.5 hp
Bygghantverksprogrammet
Lå 2017-2018

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för kulturvård

Figur 1. Fotografiet på framsidan föreställer Juliette Caron, Frankrikes första kvinnliga trähantverkare (Charente Libre 2011, fotografiet är taget år 1882).

University of Gothenburg
Department of Conservation
Box 77
SE-542 21 Mariestad, Sweden

www.conservation.gu.se

Tel +46 31 786 00 00

By: Benjamin Esterdotter
Mentor: Anneli Palmsköld

Carpentry as a gendered process within the field of building conservation

Conservation, as a way of describing and writing new history has been criticized the past ten years for not including gender, ethnicity and class as important factors when a cultural heritage is defined and preserved. Studies in Sweden have shown connections between discrimination and masculine gendered professions, whereby gender has been used as an instrument to understand structural power relations in different working areas.

The purpose of this survey is to use gender theories in order to understand whether female carpenters working within the field of conservation are in some way limited and if so, how this may be expressed. The questions that have been asked are focused on the carpenter, how the respondent relates its practice to its own gender and what types of consequences this may have in a male-dominant field.

The results, based on interviews and literature regarding gender in numerous perspectives, show that the respondents in different ways relate to and coordinate their behavior concerning gender as an active part in their role as carpenters. Regardless of whether they feel confident in their profession or not, the work itself as gendered creates a need to react, in order to either confirm or reject its masculinity. This same pattern can be found in a range of different studies, both outside and within the field of conservation. This gives the subject good potential for further inquiries regarding the connection between performing gender and carpentry in the context of cultural heritage.

Title in original language: Kompetensutrymme inom byggnadsvården

Language of text: Swedish

Number of pages: 62

Keywords: (gender, traditional carpentry, masculinity, conservation, heritage)

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Problemformulering	2
1.3 Syfte och frågeställningar	4
1.4 Avgränsningar	4
1.5 Tidigare forskning	5
1.6 Metod och metoddiskussion	7
1.7 Etiska aspekter	8
Genus	9
Genusperspektiv	9
Kompetensutrymme	9
Maskulinitet	10
Traditionellt hantverk	11
Hantverkare	11
Byggbransch	11
Byggnadsvård	11
Kulturarv	12
Kulturmiljö	12
1.9 Disposition	13
2. Hantverksyrkets föränderliga natur	14
2.1 Genus som analytiskt redskap	14
2.2 Hantverk och genus i det förindustriella samhället	14
2.3 Industrialisering och arbetsorganisatorisk förändring	15
2.4 Maskulinitet och teknologisk utveckling	16
3. Kulturarv och historieskrivning	19
3.1 Urval och representation	19
3.2 Betydelsen av klass	20
3.3 Kön och kulturarv	21
4. Hantverkarens kompetens och egenskaper	24
4.1 Inledning	24
4.2 Kompetens och färdighet	25
4.3 Värderingsstyrd kulturvård	27
5. Reproduktion i handling	30
5.1 Kroppen som symbol	30
5.2 Kroppen som verktyg	32
5.3 Maskulinitet	35
6. Arbetets organisationsprinciper	38
6.1 Manligt och kvinnligt	38
6.2 Okänd mark	42
6.3 Urvalsprocesser	43
6.3 Makt och hierarki	44
7. Källkritisk diskussion	49
8. Resultatsammanfattning	50

9. Slutsats.....	52
10. Diskussion.....	55
11. Käll - och litteraturförteckning.....	57
11.1 Tryckta källor.....	57
11.2 Muntliga källor.....	60
11.3 Figurförteckning.....	60
12. Bilagor.....	61
12.1 Intervjuformulär.....	61

1. Inledning

1.1 Bakgrund

I den västerländska vetenskapstraditionen ses produktion av kunskap som något frångående den fysiska kroppen. Bengt Molander, professor i filosofi, ifrågasätter i sin artikel *Tänkens frihet och längtan efter verklighet* synen på handling i forskningssammanhang som något objektivt eller neutralt (Almevik 2017, ss. 25-26). Författarens kunskapsteorier används idag inom kulturvårdsfältet för att legitimera hantverksforskning, där själva görandet står i centrum. I praktiska arbetsprocesser är den egna reflektionen avgörande för att både förstå och förmedla den kunskap som skapas (Almevik 2017, s. 31). Riksantikvarieämbetet har tillsammans med offentliga och privata aktörer, i uppgift att ansvara för vården av Sveriges kulturarv, ett arbete som byggnadsvårdsbranschen är en del av. Den utgörs av antikvarier, arkitekter, förvaltare och hantverkare, vilka bedriver ett brett arbete för att säkerställa värden kopplade till byggnader och bebyggelsemiljöer. Byggnadsvård innebär ett bevarande av såväl materiella som immateriella värden, två aspekter som är tätt sammanvävda med varandra (RAÄ 2012, ss. 12-13). Byggnadsvård som praktik kan delvis ses som en motkraft gentemot den konventionella byggbranschen. Vissa problem har uppmärksamats inom branschen vad gäller kompetens och en vilja att säkerställa materiella värden i äldre bebyggelse. Detta har ställt större krav på byggnadsvårdsbranschens förmåga att bevara kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Samtidigt skiljer sig byggnadsvårdsbranschen till viss del åt från den konventionella byggbranschen, där stora företag med hundratals anställda har helt andra möjligheter att delta i offentliga upphandlingar. Även om det finns företag inom byggnadsvårdsbranschen med anställd personal, är den vanligaste formen egenföretagande, där samarbeten mellan aktörer fungerar som ett sätt att ta sig an mer omfattande arbeten. Bevarandet av äldre bebyggelse är därmed till stor del beroende av hantverkarnas kompetens och vilja att arbeta i specifika projekt, vilka i vissa fall kräver betydligt mer omfattande organisering än vad som vanligtvis förekommer.

Som praktiserande hantverkare är jag medveten om hur min kropp och mina handlingar inte enbart resulterar i fysiska objekt, utan även producerar bilder av mig själv som yrkesutövare. Mina föreställningar kring hur en hantverkare inom byggnadsvårdsbranschen bör se ut och bete sig har formats av olika eftersträvarvärda egenskaper. Styrka, professionalitet och effektivitet ligger till grund för en personlig strävan att passa in i den rådande normen. I görandet uppstår det tillfällen när dessa egenskaper fås möjlighet att manifesteras sig själva i handling. Beroende på rörelsemönster, ansiktsuttryck och resultat, förmedlas olika bilder av utföraren, vilka kan antingen bekräfta eller utmana ett yrkesnormer (Connell 2003, s. 69).

Genusforskning har kommit att bli ett viktigt verktyg för att förklara hur olika könsbundna strukturer i samhället ständigt formas och upprätthålls. Sett i relation till hantverksyrket, kan beteenden och olika visuella uttryck reproducera bilden av trähantverk som ett normativt manligt yrke. I texten *Kön och kulturarv* (1994) utgiven av Riksantikvarieämbetet, beskrivs och problematiseras hur de byggnader som bevaras ur ett kulturvårdsperspektiv har en grund i en manlig hantverkstradition. Författarna menar att de metoder som används för att värdera och bevara objekten, till stor del utelämnar ett perspektiv som synliggör kvinnors berättelser (Magnus & Morger 1994). Detta innebär att förvaltningen av kulturarv inte enbart består i att bevara och utveckla traditioner för kommande generationer. På vilket sätt detta arbete bedrivs påverkar representation och delaktighet. Beroende på hur miljöer gestaltas, produceras föreställningar kring varför något görs, och för vem. I dessa processer finns det behov av att undersöka hur kategorier som kön, klass och etnicitet påverkar bevarandearbetet, då hantverkarens kompetensutrymme spelar en avgörande roll för branschens och därmed kulturarvets utveckling.

1.2 Problemformulering

I en omfattande studie gjord av SH Bygg AB, branschföreningen FIBOR och Hantverkslaboratoriet vid Göteborgs universitet, sammanställdes statistik över yrkesverksamma inom byggnadsvårdsbranschen. Målet var att få en bild av hur utvecklingen av denna del av byggsektorn såg ut, samt vilka förväntningar på framtiden som fanns bland aktiva hantverkare. I studien presenteras siffror som visar att omkring 20 % av de tillfrågade är kvinnor (Larsson 2016). Vidare korrespondens med den projektansvarige visar dock att antalet kvinnor inom områden som kan jämföras med kategorin träarbetare inom den konventionella byggbranschen i SCB:s undersökningar, går ner till cirka 3 %¹. Även om studiens syfte inte varit att kartlägga exakt könsfördelning av hantverkare inom byggnadsvårdsbranschen, tyder siffrorna på en arbetsmarknad som sett till representation, i hög grad kan likställas med byggbranschen, där ca 99 % utgörs av män (SCB 2016, s. 68). En ojämn könsfördelning inom en yrkesgrupp innebär per automatik inte negativa konsekvenser för minoriteten på arbetsplatsen. Däremot har vissa strukturella problem inom byggbranschen aktualiserats de senaste åren, vilket öppnar upp för ett behov av att undersöka ifall liknande strukturer kan existera inom närliggande branscher (Arbetsmiljöverket 2017:4; Ulfsson 2006).

I artikeln *Kvinnor trivs i byggbranschen* (Hotvedt 2003) sammanfattas en studie gjord av Barbro Olofsson. Resultaten från intervjuer med sammanlagt 70 individer, varav 55 är kvinnor, visar att kvinnliga hantverksutövare har en generell positiv inställning till yrket. Vad som däremot lyfts fram som ett problem, är hur den psykiska påfrestningen påverkar deras arbetsmiljö. Olika former av trakasserier och diskriminering gör kvinnorna mer

¹ Mailkorrespondens med Henrik Larsson den 14 januari, 2018.

benägna att arbeta som egenföretagare eller inom mindre verksamheter, där deras kompetens inte i lika hög grad riskerar ifrågasättas på grund av kön (Hotvedt 2003).

Arbetet med förvaltningen av Sveriges kulturarv har utvecklats under de senaste decennierna, från att i huvudsak fokusera på materiella objekt till att inkludera immateriella värden. I denna process har ett bredare perspektiv på representation och tillgängliggörande varit viktigt för att skapa nya värderingsmetoder. I texten *Kulturarv är mångfald* (2004) beskrivs detta på följande vis:

Den som har tolkningsföreträde och äger initiativet har makten att definiera den normerande synen på historien, det vill säga vilken "berättelse" och föreställning om ett samhälles historia och framtid som ska lyftas fram. Genom att arbeta för bredare representation i såväl innehåll som verksamhet samt anta ett öppnare förhållningssätt till olika uttrycksformer skapar kulturmiljösektorn förutsättningar för mångas inflytande över historieskrivningen och en mer differentierad historiesyn.

(RAÄ 2004, s. 16)

Det finns däremot inte en uttalad strategi för hur de mål, vad gäller en tydligare problematisering av kulturvårdens förhållande till genus, ska uppnås. Byggnadsantikvarien Terese Myrin undersöker detta i sin uppsats *Genusperspektiv på kulturmiljövård* (2009). Myrin argumenterar för vikten av ett mer aktivt arbete med dessa frågor, om en verklig förändring av hur vårt kulturarv förvaltas ska uppnås (Myrin 2009). I denna process kan hantverkarens roll vara avgörande för att påverka de riktlinjer som bestämmer vad som ska bevaras och hur det bör göras. Detta kräver dock undersökningar som lyfter frågor kring hur sambandet mellan genus och traditionellt hantverk kan se ut, samt vilka förutsättningar det finns för bygghantverkare som inte är män och därmed befinner sig utanför normen, att bedriva sitt yrke. Utan detta går det inte att förstå vilka strukturer som ligger till grund för den snedfördelade representationen mellan män och kvinnor inom byggnadsvårdsbranschen och hur det påverkar kulturarvsarbetet.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syfte

Syftet med arbetet är att, med utgångspunkt från officiell statistik och kvalitativa intervjuer gjorda med kvinnor verksamma inom byggnadsvårdsbranschen, undersöka hur deras kompetensutrymme påverkas till följd av könstillhörighet.

Målet är att ge en bild av hur genus kan ta sig i uttryck i hantverksprocesser och hur kvinnor förhåller sig till detta i deras dagliga arbete. Målet är också att undersökningen ska öppna upp för fortsatta diskussioner kring betydelsen av genus som verktyg för en utveckling av byggnadsvårdsarbetet.

Frågeställningar

- Vilka föreställningar finns kring traditionellt trähantverk ur ett genusperspektiv?
- Vilka kopplingar finns mellan kompetens och genus inom byggnadsvårdsbranschen?
- Hur kan dessa ta sig uttryck i?
- Vilka konsekvenser kan detta få för individer som befinner sig utanför yrkets könsnorm?

1.4 Avgränsningar

På grund av det omfattande ämnesområdet och specificering av de frågor som ställts, har flera avgränsningar gjorts. Den är baserad på intervjuer gjorda med kvinnor inom byggnadsvårdsbranschen. Teorier om genus och hur maskulinitet kan ta sig uttryck, har använts för att analysera hur informanterna förhåller sig till rådande normer inom branschen. Det skulle således vara möjligt att göra ytterligare intervjuer med manliga hantverkare, i syfte att få en bredare förståelse för hur dessa strukturer påverkar verksamma yrkesutövare. Vidare, är urvalet av informanterna, med ett undantag, avgränsat till aktiva hantverkare, vilket är gjort på grund av svårigheten i att nå personer som inte längre är yrkesverksamma. Detta kan ha påverkat resultatet i olika utsträckning, i den meningen att perspektiv från hantverkare som av olika anledningar valt att avsluta sin karriär inte lyfts fram.

Rapporten *Entreprenörskap och företagande inom byggnadsvården* (Larsson 2016) som presenterats tidigare, visar på behovet av en studie av aktörer inom byggnadsvårdsbranschen med fokus på genusfrågor, då detta perspektiv i nuläget saknas. Den här

undersökningens syfte och frågeställningar har däremot varit att få en förståelse för hur enskilda aktörer förhåller sig till branschens genusstrukturer, vilket lämpligast gjorts med kvalitativa intervjuer. Avslutningsvis har undersökningen uteslutande fokuserat på aktörer i Sverige och en stor del av den litteratur som använts behandlar enbart skandinaviskt kulturarv och arbetslivsfrågor. Detta innebär att det skulle finnas utrymme att göra liknande undersökningar som utgår från andra delar av världen.

1.5 Tidigare forskning

Den litteraturen som använts för undersökningen kan delas upp i fyra kategorier, vilka helt eller delvis berör varandra.

Kvinnohistoria är benämningen på det område som behandlar kvinnors situation i samhället historiskt sett. Det kan handla om arbetsfördelning, löner och teknologisk utveckling som påverkat eller befäst könsordnande strukturer. I *Makt och försörjning* (1996) skriven av Susanna Hedenborg och Ulla Wikander, beskrivs hur kvinnor genom historien på olika sätt befunnit sig i en underordnad position i relation till män, vilka haft tolkningsföreträde och makt i såväl privat som offentlig sfär. Utgångspunkten har varit att belysa hur dessa strukturer på olika sätt påverkat kvinnors möjligheter och begränsningar på den svenska arbetsmarknaden de senaste 200 åren. Detta arbete är en av källorna som använts i syfte att få en förståelse för hur genusordnande processer tagit sig i uttryck i det svenska samhället historiskt sett.

Genusteori behandlas av flera författare som på olika vis närmat sig ämnesområdet. Detta kan ses som ett verktyg för att tolka och förstå hur till synes skilda fenomen i form av till exempel social interaktion eller maktrelationer är sammankopplade. I *Maskuliniteter* (1995) undersöker R.W. Connell hur föreställningar kring ett maskulint genus skapar normerande beteenden. Dessa blir nödvändiga i syfte att uppfylla samhälleliga förväntningar på individens förmåga att upprätthålla bilden av en hegemonisk maskulinitet. Arbetet grundar sig i tesen kring hur kön som social konstruktion yttrar sig i form av handlingar och interaktion mellan individer. Författaren går igenom vetenskapliga försök att förstå maskulinitet utifrån biologiska och socialkonstruktivistiska perspektiv. Egna resonemang utvecklas kring hur samhällets definitioner av ett maskulint genus skiljer sig åt, beroende på kontext. Arbetet har använts för att tolka informanternas berättelser och undersöka eventuella likheter mellan strukturer inom byggnadsvårdsbranschen och Connells maskulinitetsteorier.

Arbetsorganisation är ett område som fokuserar på arbetsplatser och hur de är socialt konstruerade utifrån materiella faktorer. Den litteratur som används i undersökningen bygger till stor del på studier gjorda med fokus på genusrelaterade frågor, vilka används för att analysera hur olika rum organiseras utifrån kön. *Att återställa ordningen* (2009) är

en avhandling skriven av Lena Abrahamsson. Författaren granskar med hjälp av fältstudier och tidigare forskning olika typer av organisationer som genomgått någon form av omstrukturering, i syfte att skapa en mer jämställd arbetsplats. Arbetet analyserar vilka mekanismer som skapar ett isärhållande av könen, de tröga processer som ett förändringsarbete kan innebära, samt vilka typer av motstånd bland de anställda som kan komma att synliggöras i samband med den typen av projekt. Dessa studier har använts för att analysera informanternas upplevelser och berättelser på ett strukturellt plan, i syfte att förstå hur könsordnande principer kan ta sig uttryck. Liknande resonemang har förts i avhandlingen *Bekänna färg* (2004) skriven av Eva Silvé. Den bygger på en fältstudie som följer arbetet med en renovering av Enskede skola, där målaryrket står i fokus. I Silvéns undersökning används begreppen modernitet, maskulinitet och professionalitet för att beskriva branschens utveckling från 1900-talets början till idag. Detta har påverkat synen på vilka som har makten att utöva yrket och hur olika motsättningar kan uppstå i en bransch i förändring. Arbetet har använts för att förstå på vilka sätt informanterna förhåller sig till hantverksyrket som manligt kodat.

Kulturvård behandlas i den litteratur som berör olika delar av kulturarvsarbetet, främst inom museal och bebyggelseantikvarisk verksamhet med fokus på genusrelaterade frågor. Valet av ämnesområden handlar snarare om tillgänglighet till litteratur än urval, eftersom genus som analyserande verktyg är relativt nytt inom fältet. *Kön och kulturarv* (1994) som publicerats av Riksantikvarieämbetet, kan ses som en introduktion till ett mer genusinriktat perspektiv på byggnadsvård. Frågor som rör representation och historieskrivning när det gäller bevarandet av svensk byggnadskultur analyseras utifrån olika aspekter, då kvinnlig verksamhet kan ses som en specifik ingång till förståelsen av ett skyddsvärt objekt. Det saknas däremot ett mer renodlat hantverksperspektiv, där utövaren står i centrum för förståelsen av dessa processer. Ett av de områden när genus aktivt använts i syfte att problematisera representation och gestaltning av offentligt kulturarv är inom museivärlden. Det senaste decenniet har ett intensivt arbete pågått för att förstå och förändra muséers roll i konstruktionen av genus och hur detta påverkar historieskrivningen. Wera Grahn har i sin avhandling *Känn dig själv* (2006) utforskat ämnet genom att analysera olika museala utställningar för att peka på samband mellan representation och kön, vilket på olika sätt tar sig uttryck i de utställningar som undersökts.

Terese Myrin har i sin magisteruppsats *Genusperspektiv på kulturmiljövård* (2009) till stor del använt sig av Grahns analyser för att problematisera byggnadsantikvariens yrkesverksamhet. Författaren lyfter olika aspekter av hur ett integrerat genusperspektiv på kulturmiljövård kan förändra och utveckla nya värderingsprinciper mot ett tydligare fokus på genusfrågor.

I artikeln *Att göra genus* (2015) skriven av Anneli Palmköld och Johanna Rosenqvist, används Judith Butlers teorier kring reproduktion av genusstrukturer i samhället genom beteenden och kroppsliga uttryck i syfte att analysera textilt hantverk. Görandet förstärker normerande föreställningar kring kvinnlighet, enbart genom hur arbetet utförs.

Författarna menar att ett slutet kroppsspråk med händer och armbågar tätt intill kroppen är nödvändigt för att utöva vissa moment effektivt. Samtidigt reproducerar detta idéer kring vad som är ett kvinnligt uttryck, vilket förstärker samhällets genusordning. Dessa resonemang har varit viktiga för att förstå hur genus samverkar mellan aktören och arbetet som utförs inom byggnadsvårdsbranschen. *Gender and Heritage* (2018) är en samling artiklar som på olika sätt angriper vilken funktion genusforskning har i relation till kulturarv. Författarna beskriver olika projekt där frågor lyfts om hur genus formas och omformas i hantverksprocesser. Resonemang förs även kring vilka vägar som är möjliga att gå för att påverka samhälleliga maktstrukturer, vilka på olika vis begränsar en utveckling av kulturarvet.

1.6 Metod och metoddiskussion

Uppsatsens ämne är tvärvetenskapligt genom att det utgår ifrån genusvetenskapliga teorier för att analysera strukturer inom kulturvårdsfältet, med fokus på dess utövare. De genusteorier som använts för att tolka informanternas erfarenheter, grundar sig i idén kring hur en individs genus ses som en social konstruktion, vilken reproduceras i handling och mellanmänsklig interaktion.

Det empiriska materialet består av kvalitativa intervjuer med sex kvinnor, vilka har olika bakgrund inom hantverksyrket och bedriver verksamheter på geografiskt utspridda platser. Intervjuerna har varit semi-strukturerade, vilket gett informanterna möjlighet att styra samtalet och ett bredare utrymme för personliga reflektioner. Arbetet har utförts under fem veckors tid och intervjutillfällena har varit förlagda i informanternas närområden. De har själva valt plats för intervjuerna, vilka ägt rum i såväl privata miljöer som offentliga platser i form av caféer och restauranger. Ingen av informanterna har valt att vara anonyma, varken i undersökningen eller vid intervjutillfället och fullständiga namn har därför skrivits ut under varje citat.

Valet av frågor för intervjuerna har utgått från tre olika aspekter av hur hantverk kan förstås utifrån genus. Det första området har bestått av mer generella frågor kring traditionellt hantverk, vad informanterna lägger i begreppet byggnadsvård och återkopplingar till den undersökning som presenterades i inledningskapitlet. Identitet och värderingar har varit naturliga ingångar till samtal om hur byggnadsvårdsbranschen uppfattas och vilket utrymme de intervjuade anser sig ha som yrkesverksamma. Det andra området har handlat om hantverkarens egenskaper, kroppen som redskap, dess tillgångar och begränsningar. Syftet har varit att undersöka hur informanterna ser på föreställningar om kön kopplat till hantverksyrket och hur dessa kan ta sig uttryck. Området som fått störst plats är frågor kring huruvida diskriminering förekommer och vilka konsekvenser det kan få för informanterna i deras vardagliga arbete. Syftet har varit att få en bild av i vilka situationer och på vilka sätt dessa i så fall kan yttra sig.

Intervjumaterialet har, med stöd i litteraturen, legat till grund för de slutsatser som dragits utifrån undersökningens frågeställningar. En övervägande del av resultatet baseras på citat som presenterats löpande. Vissa sammanfattningar av informanternas reflektioner har även gjorts i syfte att underlätta för läsaren. Tolkningar och analyser av intervjuvaren har baserats på personliga erfarenheter som aktiv inom byggnadsvårdsbranschen, samt utifrån litteratur och studier som behandlar undersökningens ämnesområde. Resultatet visar på hur informanterna förhåller sig till olika former av maskulina uttryck som är en del av byggnadsvårdsbranschen. Det visar även vilka konsekvenser dessa strukturer innebär för informanterna i deras vardagliga arbete.

Intervjuerna har med informanternas godkännande spelats in med hjälp av ljudupptagning och sedan transkriberats som taltext. Eftersom det inte varit möjligt att förutsätta att informanterna är insatta i ämnesområdet, har det varit viktigt att i samband med tidsbokningen, låta dem ta del av de frågor som varit tänkta att användas under intervjuerna. Detta har gett informanterna möjlighet att mentalt förbereda sina svar. Samtliga intervjufrågor finns bifogade som bilaga.

Utöver den litteratur som använts i undersökningen, har kvantitativ statistik över könsfördelning inom såväl byggnadsvårdsbranschen som den konventionella byggsektorn använts för att kunna jämföra de delvis separata branscherna. Den har även legat till grund för vissa analyser av det emiriska materialet.

1.7 Etiska aspekter

Det är inte helt okomplicerat att jag som man intervjuar kvinnor om deras arbetssituation och erfarenheter. Frågorna har därför formulerats för att ge informanterna utrymme att välja hur detaljerade och ingående svaren ska vara.

Då vissa frågor rör upplevelser i form av diskriminering och trakasserier har det varit viktigt att intervjuerna gjorts i en miljö där informanterna känt sig trygga. De har även fått möjlighet att vara anonyma och omnämnda med fingerade namn.

1.8 Centrala begrepp

Det finns ett antal begrepp värda att utveckla för att som läsare kunna ta del av de teorier som ligger till grund för analyser av det empiriska materialet.

Genus

Begreppet *genus* har sitt ursprung i den engelska termen *gender* och är vanlig inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning där den används för att belysa ett socialt kön som frångår ett biologiskt. Genus är benämningen på den sociala konstruktionen av kvinnligt och manligt, feminint respektive maskulint, där de biologiska könen tillskrivs olika egenskaper. Detta skapar ett motsatsförhållande som leder till ett isärhållande av könen, där olika maktrelationer mellan individer påverkar samhällets organisationsstrukturer (Connell 2003, ss. 14-15).

Genusperspektiv

Ett *genusperspektiv* kan användas för att studera olika områden med fokus på hur relationer mellan kön påverkar olika sammanhang, som till exempel arbetsplatser och utbildningsmiljöer. Syftet är att belysa hur socialt kön, genus, reproduceras och befäster en bild av hur samhället bör ordnas, baserat på föreställningar kring egenskaper kopplade till biologiskt kön. Ett genusperspektiv blottlägger de maktstrukturer som hänger samman med ett isärhållande av könen och ger därmed möjligheter till en förändring av dessa. En vanlig missuppfattning är att detta verktyg används i syfte att skuldbelägga män för deras dominerande position i samhället. Det bör snarare ses som ett sätt att förstå hur sociala relationer ligger till grund för individens tolkningar av samhället och vilka konsekvenser det kan få (Grahm 2004, ss. 82-83).

Kompetensutrymme

Ordet kompetens syftar till kunnighet eller skicklighet inom ett specifikt område, uppnådd genom erfarenhet och/eller formell utbildning. Kunskap och kompetens kan användas för att legitimera ens position som hantverkare och därmed möjligheten att kräva utrymme i en offentlig sfär. Men den kan också brukas för att inom en mindre grupp såväl ta som ge plats, då yrkesstatus är sammankopplat med professionalitet. Begreppet *kompetensutrymme* beskrivs i *Hantverkare emellan* (2014) som en hantverkares möjligheter att utöva sitt kunnande. En begränsning av detta utrymme riskerar att leda till så kallad kunskapserosion, då hantverkare inte kan styra över i vilken grad deras kunskap får utrymme att brukas (Almevik, Höglund, Winbladh 2014, s. 18). I antologin *Hantverkslaboratorium* (2011) beskrivs termen på följande vis:

Kompetens handlar om att inneha kunskap men också en position att påverka med sin kunskap. En hantverkare kan ha kvar sin kunskap men ändå mista sin kompetens genom att hon eller han ställs utanför diskussionen. I det moderna samhället har hantverkaren vanligtvis rollen som utförare av idéer om teknik och material, som någon annan har tänkt ut. Det är inte alltid den mest effektiva och intelligenta rollfördelningen och ger inte alltid bra resultat.

(Almevik 2011, s. 12)

Begreppet kompetensutrymme används i undersökningen för att bredda diskussionen kring hantverkarens yrkesutövande genom att inkludera maktrelationer mellan könen och i vilka former dessa tar sig i uttryck. Detta kan handla om ifrågasättandet av en hantverkarens kompetens eller ett behov av att uppfylla en önskvärd yrkesidentitet.

Maskulinitet

Maskulinitetsteori grundar sig i idén kring hur *maskulinitet* är något som görs och skapas socialt. Det finns olika sätt att uppfylla ett mansideal och detta påverkar mellanmänniska relationer i samhället (Connell 2003, s. 15).

Raewyn Connell har i sin bok *Maskuliniteter* (1995) behandlat frågor kring hur maskulinitet skapas i samhället, vilka faktorer som påverkat dess utveckling historiskt sett och hur en variation av maskuliniteter samverkar i olika former av sociala strukturer. Författaren går igenom det vetenskapliga förhållningssättet till maskulinitet under 1900-talet och hur maskulinitetsteori utvecklats för att förklara manligt beteende på ett strukturellt plan. Connell utmanar stereotypa föreställningar kring hur män förväntas vara och bete sig inom rådande samhällsnormer, genom att starkt kritisera den deterministiska synen på maskulinitet som en följd av biologisk utveckling. Istället menar Connell att det finns en rad olika maskuliniteter som alla förhåller sig till vissa stereotypa egenskaper och materiella värden, vilka skapar en fiktiv bild av en sann maskulinitet.

Den sociala konstruktionen av hur maskulinitet görs kan därmed se väldigt olika ut. En professionell idrottare som tränar för att nå den perfekta kroppen, är samtidigt tvungen att avstå från alkohol och sex, i syfte att bibehålla en hög prestation, aktiviteter som i andra sammanhang används för att konstituera en individs manlighet. Maskulinitet bland industriarbetare skiljer sig markant från hur den konstrueras på ett bankkontor, där rikedom och en stark ledarfigur premieras framför muskelkapacitet och risktaganden vid maskiner. Dessa olika former, om än i konstant förändring och under förhandling, är alla del i det strukturella underordnandet av kvinnan i det västerländska samhället (Connell 1995, ss. 55-56). Dessa teorier fyller en viktig funktion i förståelsen av hur informanterna förhåller sig till hantverksyrket som en maskulin aktivitet.

Traditionellt hantverk

Hantverk avser produktionen av ett föremål för hand. Till skillnad från industriellt hantverk står material och teknisk färdighet i fokus, där handverktyg är centrala i processen. Det har historiskt sett varit avgörande för sämre bemedlade i samhället att med hjälp av olika sorters hantverk försörja sig, vanligtvis utöver matproduktionen (Siivonen 2011, s. 11). *Traditionellt hantverk* i samband med kulturvård definierar den kunskap och de metoder som ligger till grund för ett bevarandevärd kulturarv. Detta innebär att tekniker som i andra sammanhang ses som obsoleta, fyller en avgörande funktion inom kulturvårdsarbetet när äldre byggnader ska underhållas.

Hantverkare

Begreppet *hantverkare* syftar i undersökningen till de aktörer som är verksamma inom byggbranschen. Oavsett huruvida de arbetar inom den konventionella delen av byggsektorn eller inom byggnadsvårdsbranschen, räknas samtliga in under kategorin hantverkare.

Byggbransch

Begreppet *byggbransch* används i undersökningen för att belysa de yrkeskategorier inom byggsektorn som arbetar med någon form av byggverksamhet. Detta kan handla om rivning av hus, uppförande av hus, takarbeten, VVS-arbeten eller el-installationer (SNI 2002, 2007). Byggnadsvårdsbranschen är en term som utgår från informanternas definition av deras verksamhet, vilken grundar sig i kulturvårdande arbeten. I undersökningen används begreppen byggbransch och byggnadsvårdsbransch delvis som varandras motsatser, beroende på informanternas inställning till hantverksyrket och vilka egenskaper som anses krävas inom olika kompetensområden.

Byggnadsvård

Byggnadsvård definieras utifrån ett behov av att säkerställa materiella kulturarv i form av byggnationer. För att ett eftersträvanvärt arbete ska uppnås krävs det enligt Riksantikvarieämbetet olika typer av förhållningssätt hos förvaltaren och de hantverkare som ska utföra bestämda åtgärder. Dessa kan delas upp i följande kategorier:

Kunskap är betydelsefullt för att kunna analysera objektet och därefter ta beslut om eventuella åtgärder.

Varsamhet ses som ett viktigt förhållningssätt när en ändring eller ett tillägg görs.

Att förvalta innebär att medvetet vårda och underhålla objektet för att säkerställa dess värden.

Att förhålla sig till historien innebär att ta hänsyn till tidigare förändringar som gjorts och aktivt förhålla sig till dessa när nya åtgärder görs.

Material och teknik berör de metoder som krävs för att bevara en byggnads kulturhistoriska värden. Detta görs genom korrekta val av material till olika åtgärder, samt att bruka den hantverkskunskap som legat till grund för objektets varande (RAÄ 2012, s. 9).

I arbetet används begreppet till stor del tillsammans med ordet ”bransch” vilket är tänkt att sätta fokus på aktörer som arbetar med kulturvårdande åtgärder. Informanterna ger inte uttryck för en homogen definition av deras yrke, vilket innebär att begreppet kan anses vara relativt generaliserande och öppet för tolkning.

Kulturarv

Kulturarv avser alla materiella och immateriella uttryck (spår, lämningar, föremål, konstruktioner, miljöer, system, strukturer, verksamheter, traditioner, namnskick, kunskaper etc.) för mänsklig påverkan.

(RAÄ 2014, s. 12)

Hur kulturella fenomen och uttryck beskrivs, påverkar förståelsen och motivet för ett bevarande. Detta innebär att kulturarvet är under ständig förhandling, eftersom dess innebörd kan förändras över tid. I det här arbetet används termen *kulturarv* för att ur ett genusperspektiv diskutera hur betydelsen av objekt och mänskliga aktiviteter får olika innebörder, beroende på vilka berättelser som lyfts fram. Detta kan kopplas samman med värderingar och synen på vad som är relevant för samtiden.

Kulturmiljö

Kulturmiljö är ett begrepp som syftar till att inkludera de omgivningar som präglats av mänskliga aktiviteter. Detta innebär att platser, lämningar, byggnader, städer och andra typer av områden som förvaltats och brukats av människor, ses som en del av kulturarvet. Det gör det lättare att belysa flera olika aspekter av kulturvårdsarbetet för att komma åt en mer varierad bredd av värden (Génetay & Lindberg 2014, s. 13).

1.9 Disposition

Undersökningen består av totalt fem kapitel som tillsammans analyserar hur en hantverkarens kompetensutrymme påverkas av könstillhörighet. De två inledande kapitlen ger en djupare förståelse för vilken roll genus har i hantverksrelaterade sammanhang, genom litteratur rörande kvinnohistoria och olika ingångar till kulturvårdsarbetet. Därefter följer tre kapitel som utgörs av informanternas reflektioner och erfarenheter, vilka med stöd i litteraturen undersöker de inledande frågeställningarna.

Hantverksyrkets föränderliga natur redogör för hur genus spelar en avgörande roll i synen på arbetsdelning ur ett historiskt perspektiv. Kvinnors position på arbetsmarknaden beskrivs utifrån idén kring hur manligt/kvinnligt kodade egenskaper har styrt individers utrymme i såväl offentlig som privat sfär.

Kulturarv och historieskrivning beskriver hur kulturvård genom representation och gestaltning av bevarandevärda objekt deltar i de processer som formar och upprätthåller rådande genusstrukturer.

Hantverkarens kompetens och egenskaper introducerar informanterna och de intervjuer som genomförts i undersökningen, varefter reflektioner som rör egenskaper, värderingar och synen på byggnadsvårdsfältet presenteras.

Reproduktion i handling beskriver hur föreställningar kring hantverksyrket materialiseras genom kroppslig handling, samt hur informanterna förhåller sig till yrket som maskulint kodat.

Arbetets organisationsprinciper är det avslutande kapitlet, vilket undersöker maktrelationer inom hantverksyrket och vilken betydelse genus har för informanternas yrkesliv på ett strukturellt plan.

2. Hantverksyrkets föränderliga natur

2.1 Genus som analytiskt redskap

I *Makt och försörjning* (2003) beskriver Susanna Hedenborg och Ulla Wikander den historiska utvecklingen av arbetsförhållandena mellan män och kvinnor i Sverige. Författarnas syfte är att visa hur samhällsutvecklingen på olika sätt legat till grund för och påverkat uppdelningen mellan könen på arbetsmarknaden. Deras ingång till historieforskningen är att använda ett genusperspektiv för att förstå hur de socialt konstruerade könen kvinnligt/manligt styr mellanmännsliga relationer och resursfördelning i samhället. Individens möjligheter att forma dess framtida försörjning och fortsatta liv bestäms utifrån ett givet biologiskt kön. Genus fungerar som ett verktyg för att upprätthålla samhällets sociala strukturer, där kvinnan är underordnad mannen. En könsuppdelad arbetsmarknad leder automatiskt till en snedfördelning av resurser, vilket får direkta konsekvenser för den enskilda individen. Detta eftersom ett minskat ekonomiskt utrymme, försämrar kvinnors position på arbetsplatsen och inskränker individens rättigheter (Hedenborg & Wikander 2003, ss 21-25).

Terese Myrin använder sig av ett genusperspektiv för att undersöka hur arbetet med kulturmiljövård kan utvecklas. Myrin menar att det så kallade kvinnoperspektivet som vanligtvis förespråkas för att lyfta fram kvinnors roll i samhället, inte tar hänsyn till de maktrelationer som existerar mellan könen. Detta innebär att försök som görs i syfte att bredda representationen genom att inkludera berättelser om kvinnor i olika miljöer, enbart befäster uppfattningen om det kvinnliga könet som underordnat och avvikande från normen. Ett genusperspektiv kan enligt författaren användas på såväl kvinnligt som manligt kodade områden, för att förstå hur dessa strukturer uppkommit och hur de upprätthålls (Myrin 2009, ss. 58-59).

2.2 Hantverk och genus i det förindustriella samhället

Idén om kvinnliga och manliga hantverksyrken är ingen ny företeelse. Historiskt sett har föreställningar kring lämpligheten för män och kvinnor att bedriva olika typer av hantverk varit ett relativt kontinuerligt fenomen. Kroppen ger näring åt betraktarens fördomar kring hur processer ska utföras och av vem. Denna kategoriska uppdelning har i flera fall varit tätt sammanvävd med samhällsförändringar, vilka påverkat ideal och normer för vilka som bör utföra vad (Sjöstedt 1993; Hedenborg & Wikander 2003; SOU 1998:6).

I det förindustriella Sverige var arbetsdelningen styrd av såväl normer som begränsande lagar. Kvinnor och män arbetade sida vid sida i hushållsproduktionen, men med olika

arbetsuppgifter. Detta innebar dock inte att det rådde ett jämlikt förhållande mellan könen, då en hierarkisk struktur gav män fler rättigheter i form av bättre arbetsförhållanden och större tillgång till producerade varor. Historiskt sett var det möjligt för kvinnor att vid behov ta över mannens sysslor. Det omvända ansågs däremot inte socialt accepterat, vilket innebar att en man som blev änkling var tvungen att gifta om sig omedelbart om han ville fortsätta driva gården (Sjöstedt 1993, ss. 77-78).

I städerna under 1700-talet och fram till slutet på 1800-talet var yrkesutövning strikt reglerad. Den utbildning som krävdes för att få möjlighet att praktisera olika sorters hantverksyrken var enbart tillåten för pojkar. På sikt innebar detta att änkor generellt sett var den grupp som hade störst möjlighet att bedriva ett professionellt hantverk, då de kunde överta mannens ansvar och verkstad vid dennes bortgång. Det finns historiska exempel på hur kvinnor på detta vis tagit sig förbi strukturella hinder för att sedan få möjlighet att arbeta som till exempel skomakaränka och bagaränka (Hedenborg & Wikander 2003, ss.70-72).

2.3 Industrialisering och arbetsorganisatorisk förändring

Åren kring 1900-talets början genomgick det svenska samhället stora förändringar. I samband med industriernas utveckling steg befolkningsantalet i städerna markant. Anonymiteten gav människor utrymme att agera utanför traditionella normer. Den breddade produktionen av varor ökade antalet arbeten som inte krävde någon högre utbildning, vilket gav kvinnor i lägre samhällsskikt möjligheten att lönearbeta. Detta förändrade dock inte arbetsstrukturen i hemmet, där matlagning, uppvärmning och andra hushållssysslor fortfarande förväntades utföras av kvinnan (SOU 2004:43, ss. 28-29). I samband med denna utveckling blev utbildning för kvinnor en ny rättighet. Detta öppnade upp för en gradvis ökning av kvinnor som etablerade sig inom tidigare manskodade yrken. Däremot var förreställningar kring vilket kön som var mest lämpat för olika arbeten generellt sett oförändrad. Teknisk utveckling och ett aktivt jämställdhetsarbete har senare under 1900-talet på olika sätt utmanat den könsstereotypa synen på arbetsdelning (Hedenborg & Wikander 2003, ss. 85-86).

En viktig del i kvinnans samhällsliga position under denna tid, var *socialdarwinismen* som etablerade sig inom naturvetenskapen under 1800-talet och vidareutvecklades under sekelskiftet. Teorier som ursprungligen rörde djurarters biologiska evolution överfördes till samhällets sociala strukturer (Hedenborg & Wikander 2003, ss. 66-67). För kvinnor innebar detta i förlängningen att de systematiskt uteslöts från flera områden som bedömdes vara skadliga för deras påstådda känsliga natur, däribland inom politiskt arbete och högre utbildning. Trots möjligheten för kvinnor att studera i Sverige från 1870-talet var viktiga ämnen som matematik och latin inte tillåtna, då dessa ämnen ansågs vara komplicerade och påfrestande. Denna utveckling var del i ett aktivt arbete att bevisa de biologiska skillnader som stod att finna mellan män och kvinnor, för att på så sätt anpassa

yrken och samhällsuppgifter efter såväl fysisk som psykisk förmåga (Abrahamsson 2009, s. 135; Sjöstedt 1993, s. 51).

Sett ur ett klassperspektiv hade dessa socialdarwinistiska influenser en cementerande effekt på rådande samhällsstrukturer. De kvinnor som nått högst välstånd i Europa under 1800-talet var vita, ansågs sköra och utförde minimalt lönearbete. Detta stod i stark kontrast till arbetarklassens kvinnor som var tvungna att arbeta hårt, såväl i hemmet som inom tunga, lågavlönade yrken. Enligt socialdarwinismens teorier förmodades samhällets könsfördelning och ekonomiska ojämlikhet vara naturligt, vilket möjliggjorde en fortsatt exploatering av kvinnor inom industrierna. Arbetarklassen ansågs, till skillnad från de högre stånden, ännu inte vara kapabel att fullfölja samhällets pågående civilisationsprocess, genom reproduktionen av känsliga och svaga kvinnor som krävde mannens beskydd. Kvinnors påfrestande arbete räknades därmed som något negativt, där uthållighet och styrka betraktades som något underutvecklat. Detta innebar att kvinnors strävan att nå en högre status stod i konflikt med försörjning av familjen. Parallellt med denna utveckling var det allt fler kvinnor generellt i samhället som önskade gå andra vägar än att inrätta sig som husmödrar, vilka ofta sökte sig till industrierna som skrek efter arbetskraft (Hedeborg & Wikander 2003, ss. 88-89).

De som avvek från dessa normer mötte stort motstånd då fria, lönearbetande kvinnor, sågs som ett direkt hot mot ett kvinnoideal som byggde på disciplin och underordning. Kvinnors löner var generellt lägre än männens och det fanns ekonomiska incitament att begränsa dessa för att få tillgång till billigare personal. Detta samtidigt som kvinnor, på grund av politiska styrmedel och argumentation byggd på deras biologiska underordning, begränsades till vissa yrken för att inte hota männens positioner på arbetsmarknaden (Sjöstedt 1993, ss. 66-67).

2.4 Maskulinitet och teknologisk utveckling

Det finns flera historiska exempel på hur olika yrken genomgick en strukturell organisatorisk förändring i samband med industrialiseringen i Sverige på grund av teknologiska framsteg. Porslinsfabriken Gustavsberg på Värmdö hade under perioden mellan 1880 till 1980 en relativt stabil fördelning mellan könen, 60 % män och 40 % kvinnor. Detta hantverk påverkades, liksom många andra under industrialiseringen, drastiskt då nya maskiner utvecklade produktionen och trängde undan äldre tekniker och kompetenser. Åren runt sekelskiftet var det inte ovanligt att män och kvinnor arbetade sida vid sida och det fanns ett visst mått av dynamik i arbetsfördelningen. Att kvinnor tilläts utföra normalt sett manligt kodade uppgifter kan ha berott på behovet av arbetskraft som ökade i takt med fabriken expansion. Denna något turbulenta tidsperiod med könsmissigt flytande gränser kom dock att stabiliseras under de första årtiondena på 1900-talet, då en strikt uppdelning mellan könen infördes i takt med moderniseringen av arbetsuppgifterna. Ett exempel på denna process är tryckmaskinen som ersatte de manuella pressarna. Detta arbete hade

tidigare utförts av män vilket förblev oförändrat under lång tid framöver. Kvinnor var inte tillåtna att använda dessa förrän drygt femtio år senare, när nästa generation maskinteknik infördes. När männen flyttades över till den modernare produktionen tilläts kvinnor arbeta med de nu obsoleta maskinerna, då dessa behövdes under en övergångsperiod. Detta är ett tydligt exempel på hur teknologi använts för att dra skarpa linjer mellan män och kvinnor, i såväl status som i lönebildning.

Ett annat hantverksområde som under samma tidsperiod genomgick en förändring gällande genusuppdelningen var arbetet med själva lergodset. Drejningsarbetet utfördes under 1800-talets slut av yrkesskickliga män med flera års utbildning. De nya stegmaskiner som ersatte denna produktion sågs som ett hot mot hantverkarnas position och många vägrade gå över till de moderna metoderna. Detta öppnade upp för kvinnor att tillfälligt ta plats vid maskinerna, på grund av arbetets låga status. När det till slut inte var lönsamt att fortsätta dreja för hand blev de manliga hantverkarna tvungna att ansluta till den maskinella produktionen. Den steg med tiden därför i anseende, varmed kvinnorna inte längre tilläts fortsätta arbeta, trots deras yrkesskicklighet. Denna utveckling pågick under cirka 30 år. Trots de tillfälliga förändringarna i arbetsorganisationen var könsfördelning och arbetsförhållandena mellan män och kvinnor generellt oförändrade mellan åren 1880 till 1980. Kvinnor hade under denna period såväl sämre arbetsvillkor som lägre löner än deras manliga kollegor, samtidigt som arbetsplatsen utifrån kan ha ansetts vara relativt jämställd, sett till könsfördelning (Hedenborg & Wikander 2003, ss. 113-117).

Mejeriyrket är ännu ett exempel på hur teknisk utveckling deltagit i förändringen av ett arbetes genus, från kvinnligt till manligt. Framställningen och hanteringen av mejeriprodukter i Sverige har historiskt sett uteslutande utförts av kvinnor. Lena Sommestad sammanfattar i artikeln *Att skapa genus: teknik och kvinnlighet i svenska mejerier* (1993) mejeriyrkets arbetsorganisatoriska förändring under industrialiseringen. Till skillnad från flertalet andra industrier fortsatte yrket vara kvinnodominerat även när maskiner började användas i produktionen. Detta fenomen visar hur arbeten inte i deras natur är genusbestämda, utan i hög grad påverkas av samhälleliga normer (Sommenstad 1993, s. 32).

I takt med att mjölkindustrin utvecklades i början av 1900-talet förändrades synen på produktionen, från att kopplas till kvinnlighet och en mystifierad process, till att anammas av vetenskapen. Kunskap om mjölkens fysikaliska egenskaper gav män möjlighet att ta en mer aktiv roll i produktionen då området plötsligt kunde anses vara mer maskulint. En ödmjuk vördnad och ett respektfullt förhållningssätt byttes ut mot faktabaserad kunskap och vetenskaplig precision. Annonserna nedan visar tydligt denna förskjutning under relativt kort tid.

SVENSKA MEJERITIDNINGEN

ORGAN FÖR ALLMÄNNA SVENSKA MEJERISTFÖRENINGEN
OCH SVENSKA MEJERIKONSULENTFÖRENINGEN

Årg. XIV	27 Maj 1922	N:o 21
----------	-------------	--------

Ett gott resultat

erhålles alltid
om Ni använder

BARNEKOWS
MEJERIPREPARAT

Figur 2. Företaget Barnekows annons i Svenska Mejeritidningen år 1922.

SVENSKA MEJERITIDNINGEN

ORGAN FÖR ALLMÄNNA SVENSKA MEJERISTFÖRENINGEN
OCH SVENSKA MEJERIKONSULENTFÖRENINGEN

Årg. XX	26 Maj 1928	N:o 21
---------	-------------	--------

**STYRKA
JÄMNHET
HÅLLBARHET**
ÄRO
UTMÄRKANDE EGENSKAPER
FÖR
**BARNEKOWS
ÖSTLOPE**

Skriv direkt till
A.-B. S. Barnekow's Tekn. Kem. Laboratorium
MALMÖ

Figur 3. Företaget Barnekows annons i Svenska Mejeritidningen år 1928.

Intervjuer gjorda med kvinnor som varit verksamma inom mjölkindustrin innan den helt övergick till att vara ett manligt yrke, vittnar om en väldigt positiv inställning till det på många sätt fysiskt påfrestande arbetet. Det förekom att kvinnor fick i uppgift att hantera underhållet av maskiner, vilket annars var ovanligt i fabriksmiljöer. Med tiden blev kvinnornas självklara position som mejerskor ifrågasatt, vilket delvis hörde ihop med ökad arbetslöshet. Förändringen påskyndades med hjälp av statliga medel, då män fick en mer fullständig utbildning än kvinnor, vilket stängde ute dem från högre positioner inom yrket. Bakgrunden till dessa processer låg till stor del i ekonomiska intressen och behovet av en stärkt maktposition, då yrkets genus hade en avgörande betydelse för hög samhällslig status och fortsatt utveckling (Sommenstad 1993, ss. 39-46).

3. Kulturarv och historieskrivning

3.1 Urval och representation

Kulturmiljövården syftar till att bevara det svenska kulturarvet för nutida och kommande generationer. De metoder som premieras har förändrats över tid, då olika ideal påverkat synen på vad som bör bevaras och på vilket sätt detta lämpligast görs (Genetay & Lindberg 2014). I texten *Kulturarv är mångfald* (2004) beskrivs riksantikvarieämbetets syn på förhållandet mellan kulturarv och historisk förankring på följande vis:

Arbete med historia och kulturarv tar sikte på framtiden och är värdefulla resurser för samhället. Genom att lyfta fram olika delar av historien läggs grunden för formandet av en önskvärd framtid. Historieanvändning kan ha olika motiv och vara både medveten och omedveten. Syftet kan vara såväl att inkludera och försonas, som att förtiga och exkludera.

(RAÄ 2004, s. 16)

Citatet kommer från kapitlet *Representation och delaktighet* där kulturmiljövård diskuteras ur ett bredare perspektiv. Kulturarv lyfts fram som något politiskt, där olika val får konsekvenser för hur historieskrivningen konstrueras. Genom att synliggöra vissa grupper och välja ut vad som anses vara relevant att lyfta fram, osynliggörs automatiskt andra delar av de miljöer som är tänkta att bevaras. Det perspektiv som används i specifika sammanhang formar den bild som produceras och förmedlas till allmänheten. Genus, klass och etnicitet är begrepp som anses vara speciellt viktiga för arbetet med inkluderingen av fler samhällsgrupper än vad som tidigare gjorts (RAÄ 2004, s. 20). Däremot finns det inga utvecklade strategier för hur representationen av dessa kategorier ska förverkligas. Frågan om ett tydligare genusperspektiv på kulturmiljövård i allmänhet definieras enbart som ett långsiktigt mål, utan att egentligen följas upp med konkreta åtgärdsförslag (Myrin 2009, ss. 38-40).

Ett exempel på osynliggörandet av kvinnor inom kulturmiljövården är Wera Grahn's avhandling *Känn dig själv* (2006). Grahn använder begreppet *fallogocentrism* för att beskriva hur den västerländska vetenskapstraditionen utgår från mannen som ett överordnat subjekt. Detta innebär att det manliga könet ses som en symbol för det naturliga och blir något man hela tiden tvingas förhålla sig till. Med detta som utgångspunkt undersöks olika utställningar på Nordiska Muséet, för att analysera hur denna norm tar sig uttryck och hur det påverkar vilka berättelser som får utrymme. Grahn utgår från fyra kategorier som representerar olika sätt att förhålla sig till det manliga subjektet. Med hjälp av dessa identifieras olika mönster i utställningarna, vilka föremål som presenteras, hur de gestaltas och hur de samverkar med en fallogocentrisk världsbild. En tendens som återkommer

är hur kvinnor systematiskt osynliggörs på olika vis. I utställningarna figurerar kvinnorna vanligtvis som attribut till männen i egenskap av hustrur eller hemmafruar. Beroende på samhällsklass och ekonomisk situation skiljer sig framställningen av personerna åt, där de bättre bemedlade kvinnorna i större utsträckning omnämns med förnamn, även om så inte alltid är fallet (Grahn 2006, ss. 130-133).

Vidare menar Grahn att den gängse uppfattningen om kvinnors förhållande till arbete speglar sig i utställningarna, vilka befäster bilden av det manliga arbetet som norm. Kvinnor beskrivs i första hand som verksamma i den privata sfären och med vissa undantag inom textilt hantverk. Med tanke på hur fördelning av arbete sett ut historiskt, är det vanskligt att fastna i äldre föreställningar kring vilka som gjort vad (Grahn 2006, ss. 142-144). Framställningen av maskulina arbeten skiljer sig markant från feminina, då det verkar finnas ett tydligt behov av att skriva ut männens yrkestitlar, såväl i de högre stånden som i arbetarklassen. Skillnader i hur utförligt dessa män beskrivs är däremot väldigt olika, då de som befinner sig i samhällets toppskikt får betydligt mer plats än de sämre bemedlade. Byggmästaren blir omnämnd med såväl för – som efternamn medan timmermannen enbart får sitt efternamn utskrivet (Grahn 2006, ss. 150-151).

3.2 Betydelsen av klass

I *Kulturarv är mångfald* (2004) finns följande beskrivning av kulturmiljövårdens ansvar att lyfta fram de olika faktorer som ligger till grund för hur kulturarv definieras.

Den mångfald som historien rymmer ska synas. Genom att utgå från platsen och visa på komplexiteten och de sammansatta historier som denna berättar bidrar kulturmiljövården till en mer mångsidig och inkluderande historieskrivning. Utgångspunkten bidrar även till att visa att kulturarv och historia är något föränderligt och dynamiskt.

(RAÄ 2004, s. 15)

I Bengt Svenssons studie *Byggnadsskick i omvandling* (1973) problematiseras det välstånd i Blekinge under mitten av 1800-talet som möjliggjorde en för regionen rik byggnadskultur: ”Vill man tala drastiskt skulle man kunna säga att de praktfulla målningarna som ännu är bevarade i många bondgårdar i Blekinge är målade med dagkarlars svett och torparkäringars umbäranden och med de goda spannmålspriserna samtidigt som bakgrund” (Svensson 1973, s. 77). Svensson menar att det är viktigt att se vilka förutsättningar som legat till grund för det materiella välstånd som existerade i Blekinge under denna period, då detta gick hand i hand med antalet backstugusittare i regionen som ökade markant under 1800-talet (Svensson 1973, s. 77). Detta visar hur ett, inte helt givet klassperspektiv, kan berätta något mer om kulturarvets historia. I det här specifika fallet finns det en överhängande risk att missa hur exploatering av mänsklig arbetskraft legat till grund för en idag beundransvärd hantverkskultur.

3.3 Kön och kulturarv

Precis som utställningsobjekt på muséer, berättar kulturhistoriskt intressanta byggnader något om samhällets förflutna. Även om det kan tyckas självklart att vissa objekt anses vara speciellt betydelsefulla, utgår dessa nästan uteslutande från en manlig norm. Byggnationer i form av slott, herrgårdar och andra påkostade monument speglar de bättre be-medlades historia. De urval som görs får oundvikligen konsekvenser för vilka perspektiv som synliggörs.

”Om man hävdar att rummet inte är neutralt, kan man tillföra att det inte heller är könsneutralt” (Magnus & Morger 1994, s. 33). Resonemanget grundar sig i uppfattningen om att byggnader inte är neutrala ting som enbart bör betraktas utifrån hantverksskicklighet eller originalitet. Män har traditionellt sett ägt resurserna och haft makten att forma och omforma det fysiska rummet, medan kvinnor snarare varit en del av och påverkat den inre miljön. Den avgörande skillnaden är att detta arbete handlar om en konstant föränderlig process för att uppfylla familjens dagliga behov, snarare än att genom uppförandet av monument bli ihågkommen (Magnus & Morger 1994, ss. 33-34).

I rapporten *Intersektionella konstruktioner och kulturminnesförvaltning* granskas norska fredningar från år 2009. Syftet är att belysa hur närvaro och frånvaro av genusaspekter i beskrivningar av kulturmiljöer får konsekvenser för hur platser eller objekt upplevs. *Villa Midtås* har valts ut som ett exempel på ledande norsk arkitektur. I beskrivningen av byggnaden redogörs för arkitekten och dess framgångar inom yrket. Även tidigare ägare och andra anknytningar till den högre societeten lyfts fram som centrala delar av objektets historia. Beställaren, en till synes framgångsrik affärsman och pionjär, knyts till arkitekten som en av dess viktigaste kunder. Framställningen av byggnaden väver samman flera dimensioner av maskulinitet, nationalitet, överklass och rikedom, vilka alla sänder tydliga signaler av vilka outtalade syften som ligger bakom bevarandet (Grahn 2009, s. 24).

Fredningen *Övre Bakklandet 33* i Trondheim är ytterligare ett arkitektoniskt värdefullt exempel på norsk byggnadskultur. Området beskrivs som rum för flera olika typer av yrkeskategorier varav hattmakeriet, mjölkbutikerna och tvätteriet kan antas ha drivits av kvinnor. Detta är dock inget som framgår explicit, till skillnad från manligt kodade yrken, vilka lyfts fram som betydelsefulla. Däremot omnämns ett flertal gånger en adlig, manlig general, vilken hade en strikt hållning gentemot utvecklingen av staden och därför motsatte sig den förändring Övre Bakklandet innebar. Det var med andra ord av större intresse att vid flera tillfällen beskriva en person som helst velat se att fredningen aldrig blev till, än att skildra de kvinnliga arbetare som var verksamma i området. Mönstret av ett selektivt urval där kulturarv definieras utifrån maskulinitet och högt välstånd går igen (Grahn 2009, s. 25).

På liknande sätt är byggnadsminnen i Skåne selekterade utifrån vissa givna parametrar, vilka ger en relativt snäv bild av de berättelser som redogörs för. I en undersökning gjord

av Hilda Knafve, beskrivs 188 skyddsvärda objekt varav enbart *Fru Grövels gård* i Lund är uppkallat efter en kvinna. Av samtliga byggnationer är 38 av dem direkt knutna till manligt kodade yrken, där interiör kopplad till verksamheten i viss mån är bevarad. Detta kan jämföras med ett enstaka objekt som skildrar kvinnligt arbete. Ett exempel i undersökningen på hur en manlig norm prioriterats är citadellet i Landskrona. Utöver militär-anläggningen fanns det tidigare en textilfabrik för tvångsarbetande kvinnor, vilken idag är riven. Hilda Knafve menar att en utomstående besökare mycket väl skulle kunna föreställa sig slottet som den vanligaste bostadstypen i den skånska landsbygden, där städerna enbart bestått av de bättre bemedlades hus och kvinnans vardagsliv utgjorts av verksamheter knutna till hemmets kök (Myrin 2009, ss. 44-45).

Kopplingen mellan kulturarv och identitet tas ofta för given i arbetet med att förmedla historiska narrativ. Om ambitionen är att materialisera individers upplevelser och föreställningar kring samhällets förflutna, krävs nyanserade analyser som inkluderar klass, etnicitet och kön. Hur kulturarv definieras och beskrivs är i sig en utveckling av kulturarvet, då denna process ger uttryck för hur olika identiteter och kulturella markörer är delaktiga i förhandlingen av vilka värden som ska ges utrymme. I dialogen kring huruvida genus har en plats i kulturarvsarbetet, skapas nya former av värden, då formuleringen av själva problemet i sig lyfter fram perspektiv som tidigare negligerats (Smith 2008, ss. 159-161). Detta kan göras på flera olika vis. Utanför staden Baltimore, USA, stängdes en tidigare blomstrande stålindustri ner på grund av ekonomiska faktorer. I samband med detta startades år 2013 *The Mill Stories Project* i syfte att lyfta fram berättelser och minnen för att bevara ett värdefullt kulturarv. Fabriker, hamnar och smältugnar bidrog till mer än en ekonomisk expansion, de satte prägel på hela regionen och var något alla invånare förhöll sig till i sina vardagliga liv (Grahn & Wilson 2018, ss. 221-223). En viktig del i projektet var gestaltningen av kvinnornas plats i produktionen, vilken utmanar bilden av stålindustrin som ett manligt dominerat yrke. Deras snedfördelade position på arbetsplatsen ledde dock till konflikter, då villkor och rättigheter var betydligt sämre för de kvinnliga arbetarna. Genom facklig organisation lyftes frågor som höjda löner och en förbättring av arbetsmiljön. Även om dessa ibland var relevanta för samtliga av de anställda i form av risker i produktionen, fick just kvinnornas engagemang stor betydelse för jämställdhetsarbetet på Sparrow Point Steel Mill's fabriker. De historier som tagits tillvara på genom *The Mill Stories Project* fyller ett viktigt syfte i att bredda förståelsen hos kommande generationer (Grahn & Wilson 2018, ss. 226-227, 236).

De platser som symboliserar och förmedlar ett kulturarv kan ses som nycklar för att ta del av tidsbundna rum, där besökarna kan vara aktiva deltagare i utvecklandet av kulturarvet, beroende på hur det presenteras och vad som förmedlas. Under utställningen *Maid and Mistresses* år 2004 som var del i en porträttering av engelsk arbetarklass-historia, intervjuades besökarna i syfte att ta reda på vad de tog med sig från platsen. Flera kvinnor berättade om hur utställningen gav möjligheter att få ett starkare band till deras mödrar som i olika sammanhang arbetat som pigor och hembiträden (Smith 2008, ss. 167-168).

I *Gender and Heritage* (2018) beskrivs vilket utrymme genus har i det västerländska samhället som analytiskt redskap inom givna ämnesområden. Det finns en tendens att enbart se det vetenskapliga forskningsområdet som något fristående, något att använda i specifika situationer för den som väljer att göra så. På samma sätt framställs genus som en fristående gren inom kulturarvsfrågor till skillnad från makt och identitet som är etablerade områden inom kulturarvsstudier (Grahn & Wilson 2018, ss. 3-4). I UNESCO:s rapport *Gender Equality* (2014) fastslås det att genus bör uppmärksammas som en viktig del i kulturarvet för att förstå den komplexitet och mångfald det innefattar, samt för att synliggöra underliggande maktstrukturer (UNESCO 2014, s. 135). Samtidigt menar Wilson att det finns behov av kritiska genusstudier inom kulturarvsforskning som verkar i periferin, snarare än att sträva efter att bli en del av fältet som helhet. Målet bör inte vara att få en agenda inkluderad inom nuvarande forskning, utan snarare att verka i gränslandet mellan ”normalitetens förtryck” och i opposition för att kunna förändra rådande samhällsstrukturer (Grahn & Wilson 2018, s. 6-7). Wilson citerar filosofen Enrique Dussel på följande vis: ”In order to create something new, one must have a new world that bursts in from the exteriority. This exteriority is the people itself which, despite being oppressed by the system, is totally foreign to it” (Grahn & Wilson 2018, s. 6).

4. Hantverkarens kompetens och egenskaper

”Rensa fisk med väldigt trevliga människor är bättre än att bygga med idioter.”

Karin Larsarp

4.1 Inledning

Undersökningen om hantverkarens kompetensutrymme är uppdelad i tre separata delar. I den första delen besvarar informanterna generella frågor kring traditionellt hantverk och synen på byggnadsvården som bransch. I den andra delen behandlas görandet i relation till kroppen och hur informanterna förhåller sig till yrket som maskulint kodat. I den avslutande delen analyseras informanternas reflektioner som berör arbetsstrukturer och synen på manligt och kvinnligt inom hantverksyrket.²

Informanter:

Namn:

Företag:

Eljena Georgsdotter

Skrot och korn

Verksam som egenföretagare i Skåne. Har samarbetat med en kollega de senaste 7 åren, de första åren i egenskap av lärling. De arbetar vanligtvis för en kundkrets inom ett begränsat område. Söktes upp via privata kontakter.

Karin Larsarp

Artekta Byggnads AB

Har en tidigare utbildning vid Byggnadsvård Qvarnarp och har sedan studerat vidare till byggnadsantikvarie. Arbetade som snickare inom den konventionella byggbranschen innan hon startade upp ett företag tillsammans med en bekant. Är numera anställd på Artekta Byggnads AB. Kontaktades efter sökningar på internet.

² Se bilaga *Intervjuformulär* för de frågor som använts under intervjuerna.

Maria Grönberg

Aspen Kulturbygg

Har tidigare läst trähantverksprogrammet på Dacapo. Var efter utbildningen anställd en kortare period innan hon startade upp ett eget företag som hon driver än idag. Arbetar vanligtvis tillsammans med andra företagare. Kontaktades efter sökningar på internet.

Anna Johansson

Vistaholms Byggnadshantverk

Har gått 2-årig hantverksutbildning på Qvarnarp, samt 2 år på hantverksprogrammet Dacapo. Driver sedan 12 år tillbaka eget företag och samarbetar ofta med andra hantverksföretag. Hon har varit delaktig i flera större kulturvårdsprojekt. Kontaktades efter sökningar på internet.

Mikaela Humble

Wermlands Byggnadsgille AB

Har läst hantverksutbildningen på Dacapo, och efter det startat egen firma. Var en av medlemmarna i den ekonomiska föreningen Wermlands Byggnadsgille. Detta har sedan ändrat bolagsform till aktieföretag, där hon är delägare tillsammans med Joost Huisman. De har för närvarande 5 anställda. Kontaktades efter sökningar på internet.

Sara May Kahl

Firma Sara Kahl

Har en tidigare utbildning inom konventionellt hantverk. Började arbeta som fönsterrenoverare år 2009 genom eget företag och har efter det fortsatt med andra typer av byggnadsvårdsprojekt. Är sedan ett år tillbaka aktiv inom flera parallella områden som odling och kreativ skolverksamhet. Kontaktades efter sökningar på internet.

4.2 Kompetens och färdighet

Eva Silvén beskriver i sin avhandling *Bekänna färg* (2004) hur synen på måleriyrket skiljer sig åt, beroende på vilket område som undersöks. Olika uppgifter kräver olika förutsättningar, såväl kroppsligt som mentalt. Hur arbetet organiseras förändrar arbetets tempo och förväntning på produktivitet, där det uppstår stora avstånd mellan industriell produktion och antikvarisk rekonstruktion.

Vad informanterna anser vara viktiga egenskaper för hantverksyrket är tydligt sammankopplat med deras inställning till byggnadsvården och de delar som är centrala för att bedriva en professionell verksamhet. Ett ord som återkommer är *lyhördhet*. Det beskrivs

som avgörande för att kunna hantera de faktorer som återkommer i arbetet, i form av rätt material, rätt tekniker och en respektfull relation till kunden. Vissa av informanterna anser sig ”jobba för husen”, där lyhördheten handlar om en förståelse för vad som ska göras och hur det kan göras på bästa möjliga vis. Detta är starkt förknippat med hantverkarnas syn på byggnadsvården som yrkesfält och olika principer de anser är viktiga att följa.

”Nej men så det handlar ju om att lyssna, jag brukar säga att, jag jobbar inte för människor, jag jobbar för huset, det är huset som bestämmer vilka åtgärder som ska göras. Så att, lyhördhet och intresse och kunskap, och forska lite, ta lite tid, kolla lite.”

Karin Larsarp

”Ja, det här kommer automatiskt för mig, det är svaret, att man ska vara lyhörd, och ödmjuk, och ha en öppen förmåga att kunna samarbeta. Och sen framförallt att vara nyfiken, att ständigt vilja lära sig av husen, precis som av människor. Då blir man en skicklig hantverkare.”

Anna Johansson

Lyhördheten tar sig med andra ord i uttryck i flera former, där betydelsen manifesterar ett till synes gemensamt värde för olika områden och sammanhang. Även handlag tillsammans med ett genuint intresse, anses vara andra viktiga förutsättningar för att uppnå en hög precision i arbetet.

”Men jag tänker liksom som alla yrken, att kunskap liksom, är det enda viktiga, kom jag fram till. Och sen, att det ska sitta i händerna och att man ska ha nån slags fallenhet.”

Maria Grönberg

”Den ena är att, jag anser att man inte, du kan lära dig ett hantverk till viss del, men du måste ha en grundförutsättning, du måste ha det i händerna liksom. Och sen steg två, det är ju ett intresse, och jag tänker att om man har dom två kan man bli bra på det. Sen måste du ha ett logiskt tänk, men ofta tycker jag att det faller ihop med den här praktiska läggningen.”

Mikaela Humble

Det fyller inte enbart en rent materiell funktion att gentemot kunden kunna leverera en acceptabel produkt. Det verkar också finnas en idé hos vissa informanter kring hur en professionell hantverkare uppfattas, vilket upplevs som något eftersträvanvärt. Skicklighet beskrivs som något ytterst påtagligt i hur personen rör sig och metodiskt hanterar och bearbetar ämnet.

Vid frågor kring huruvida fysisk styrka är något informanterna anser är eftersträvansvärt som hantverkare, delar alla bilden av det som ett hjälpmedel, snarare än en förutsättning för att utöva ett hantverk. Den gemensamma uppfattningen är att styrka är något som byggs upp över tid och anpassar sig efter de uppgifter som ingår i ens återkommande projekt.

”Det gör dig inte till en bättre hantverkare, överhuvudtaget. Överhuvudtaget inte. Men det klart att man kan känna så när man står och drar i en jävla stock sådär, men...”
Eljena Georgsdotter

”Sen det fysiska, det tycker jag inte är något viktigt egentligen, det tränar du ju upp utifrån det du ska göra. Och det är klart att du måste ha normalfysiska förutsättningar, men jag anser inte att, jag är ju kort och så, men jag anser inte att det är något problem, och då har jag ju ändå arbetat väldigt mycket med timring.”

Mikaela Humble

Informanterna har väldigt lika uppfattningar kring vilka krav som ställs på hantverkaren inom byggnadsvårdsyrket. Stereotypa egenskaper som styrka och effektivitet verkar inte vara avgörande för hur arbetet utförs, utan är snarare underordnade förmågan att tolka och ta tillvara på objektets kvalitéer.

4.3 Värderingsstyrd kulturvård

Det finns vissa likheter mellan hur informanterna ser på hantverksyrket och den bransch de är verksamma inom. Ord som tidigare använts för att beskriva eftersträvansvärda egenskaper hos en hantverkare, återkommer när de resonerar kring ifall byggnadsvårdsbranschen kan anses vara en mer tillåtande miljö för kvinnor, i kontrast till den konventionella byggbranschen.

”Ja det tror jag, det tror jag absolut. För den är mer, inte så generaliserad, alla har inte en klar bild av vad byggnadsvård är. Om du tänker på den storskaliga byggbranschen, den är ju väldigt såhär köttig liksom, känns det som. Extremt olik byggnadsvårdsbranschen, där finns en annan mjukhet, där finns en annan acceptans och nyfikenhet kanske, det tror jag. Det ligger i själva byggnadsvårdens natur, att man är lite mer ödmjuk liksom.”

Mikaela Humble

”Helt enkelt försöka vara lugn och fin och sen är det ju skillnad på om det är en offentligt känd byggnad eller om det är ens eget hus, då får man faktiskt göra lite som man vill, tycker jag. Om man inte river för mycket, så. Så det är väl byggnadsvård, att se hela huset, och ta hand om det helt enkelt.”

Karin Larsarp

Informanterna har generellt sett en väldigt distanserad hållning gentemot den övriga byggbranschen. Det blir tydligt att ord som *lyhördhet* och *ödmjukhet* är viktiga ledord för hur de positionerar sig inom hantverksyrket. Vissa anser byggnadsvårdsbranschen vara mer sofistikerad än den konventionella byggbranschen, vilket förklaras med att det krävs en annan typ av utbildning och intresse för den typen av arbeten. Detta resonemang kan återfinnas i andra studier av närliggande branscher, till exempel hos hantverkare som arbetar med antikvarisk dekorationsmålning (Silvén 2004, s. 151). I intervjuerna förekommer ofta en något raljant ton mot den konventionella byggbranschen, där arbetet snarare anses vara något som ska genomlidas utan större engagemang.

”Som vanliga snickare, man bara gör sitt jobb, man tänker inte på vad man gör, man har inget intresse för det. Men som byggnadsvårdare så har man ju valt det aktivt, och då har man ett sammanhang och en vilja att göra sitt jobb, och då har man inte tid att tjafsas om massa skit, utan då sitter man på rasten och pratar om kalkbrukets egenskaper och saker som intresserar en.”

Karin Larsarp

”Och då var det väl jag förstod att, att vara snickare är ett väldigt kreativt yrke och nånting som verkligen behövs i framtiden, snickaryrket idag är bara nån som monterar och massproducerar, det finns en annan del av det som saknas idag som vi behöver mer av.”

Sara May Kahl

Samtidigt är det två av informanterna som anser begreppet byggnadsvård vara en aning problematiskt. De ger uttryck för ett visst mått av ambivalens i huruvida de vill använda ordet eller ej, då det är laddat med mycket som de nödvändigtvis inte ställer sig bakom vad gäller såväl privata som professionella tolkningar av termen som del i en yrkesidentitet.

”Jag kanske förknippar byggnadsvård lite för mycket med, jag vill inte trampa ner på nån, men ett annat sätt att leva, att man kanske bjuder på timmar, att man kanske inte riktigt tar marknadsmässiga priser och sådär. Och det har aldrig varit vårt syfte, utan vi levererar något väldigt bra och vi tar betalt för det och driver det på ett affärsmässigt sätt.”

Mikaela Humble

Det finns ett uttalat behov av att ta avstånd från den övriga byggbranschen. Samtidigt är det inte helt självklart hur detta bör göras. Informanten menar sig se en tendens av att markera med hjälp av ekonomiska medel, där vinstintresse och konkurrens symboliserar mycket av det som anses vara något negativt inom den konventionella byggbranschen. Konsekvensen av detta är att det inte blir möjligt att vara verksam inom samma områden

eller på samma premisser, då exempelvis offentliga upphandlingar generellt sett kräver större firmor än vad som är vanligt inom byggnadsvårdsbranschen.

5. Reproduktion i handling

5.1 Kroppen som symbol

Det finns stora kroppar och små: kroppar som alltid är fläckade av smuts och olja, kroppar som blivit böjda av att alltför länge ha stått över diskbänken, och det finns andra kroppar med fläckfria, manikurerade händer. Var och en av dessa kroppar har sin egen bana genom tiden. Var och en måste förändras allteftersom de växer och åldras. De sociala processer som slukar och underbygger dem kommer också att förändras.

(Connell 1995, s. 83)

Citatet syftar på kroppen som ett neutralt objekt i ständig förändring. Raewyn Connell beskriver i boken *Maskuliniteter* (1995) hur kroppen deltar i de sociala processer som formar och upprätthåller rådande genusmönster i det västerländska samhället. Maskulint genus kännetecknas som "[...] en särskild känsla i skinnet, särskilda muskelformer och spänningar, särskilda hållningar och sätt att röra sig[...]" (Connell 1995, s. 78). Kroppens materia har betydelse för hur genus görs i sociala sammanhang. Beroende på hur kroppen ser ut och rör sig i en specifik kontext, kommer den antingen bekräfta eller ta avstånd från de sociala normer som tillskrivs objektet (Connell 1995, s. 85). Den är en aktiv deltagare i hur olika genusformer upprätthålls genom repeterade gester, handlingar och attribut, vilka i sig själva inte har någon laddning eller mening, men som får en definitiv substans i ett visst sammanhang (Butler 1990, ss. 219-220).

Flera av informanterna vittnar om hur de på olika vis, såväl medvetet som omedvetet, anpassar sig till de maskulinitetsnormer som råder inom byggsektorn (Arbetsmiljöverket 2017:4, s. 30). Kroppens rörelsemönster får en betydelse för hur de förhåller sig till arbetsplatsen och hantverksyrket. Begreppet *habitus* används för att belysa hur individer med olika bakgrund anpassar sig till rådande normer, i syfte att ingå i en gemenskap. Det kan också beskrivas som *socialt kapital*, vilket ger individen tillgång till en sfär inom ett specifikt område, i det här fallet en yrkeskultur. Värden som anses vara knutna till yrket fungerar som länkar hantverkare emellan (Silvén 2004, s. 95).

"Men det tror jag absolut att man som tjej anammar ett språk, man anammar ett kroppsspråk. Jag har kommit på mig själv ibland med att dra såna riktiga, man kanske är värst nästan, riktigt dålig, sexistisk bygghumor, att man vänder på det på nåt vis, fattar du vad jag menar? Att man som tjej nästan blir som en kille liksom."

Mikaela Humble

”Jomen jag känner nog att jag hämmar mig själv ganska mycket i nya situationer, att jag inte är för glad eller för, försöker hålla igen på orden lite så man inte är för sprudlande, på nåt sätt.”

Maria Grönberg

En av informanterna berättar om hur en konkret handling som att ta på sig ett verktygsbälte påverkar sitt sätt att röra sig.

”När man sätter på sig, när jag sätter på byggbältet och så, så blir jag... Jag märker på mig själv att jag går lite annorlunda.”

Eljena Georgsdotter

Hantverksrollen är fylld av föreställningar och förväntningar där hantverkaren, för att ingå i den specifika gruppen trähantverkare, deltar i de sociala processer som bekräftar yrkesidentiteten. Som nämnts tidigare, är textilt hantverk ett tydligt exempel på hur görandet påverkar föreställningar kring utövarens genus. Aktiviteten kräver en viss typ av hållning, vilken i sin tur förstärker hantverket som kvinnligt kodat, på grund av de signaler ett slutet kroppsspråk och nedsänkt blick förmedlar (Palmsköld & Rosenqvist 2015, ss. 41-43).

Passiva attribut i form av kläder och smink är något som flera av informanterna förhåller sig aktivt till. Vissa är noga med att aldrig se uppklädda ut, eftersom det riskerar att sända ut fel signaler. Generellt finns det en uppfattning om att det första intrycket är avgörande för hur de kommer bedömas.

”Dom har ju alltid arbetskläder på sig, men sen också supersminkade och spelar på sina kvinnliga attribut som för att det är viktigt för dom. Och jag är snarare tvärtom, jag vill snarare tona ner, jag vill vara könlös liksom, i min yrkesroll.”

Mikaela Humble

Två av informanterna berättar om tillfällena då de varit tvungna att hävda sin position som hantverkare efter att den initiala kontakten med kunden eller nya samarbetspartnern tagits, för att relationen ska ”återställas” till en jämlik nivå. Detta har kunnat röra sig om en konkret utförd handling i form av att borra ett hål, eller att verbalt ge uttryck för professionalitet och ett genuint intresse. Handlingen legitimerar deras yrkesroll och ger den status som krävs för att få förtroende och respekt.

En av informanterna vittnar om hur hon i egenskap av arbetsledare, behövt hantera en situation där vissa av hennes manliga kollegor velat ta av sig tröjorna när de arbetat, på grund av hög värme.

”Det fanns väl nån som var så uppenbart, det är varmt, och då tar jag av mig, den personen var väl inte så fåfäng. Men sen fanns det vissa som verkligen var fåfänga och tog

av sig, alltså som personlighetstyper. Och dom som inte tog av sig, utan använde sig av typ linneskjortor, det var såna som tänkte ett steg längre, dom hade ett annat sätt att se på materialet.”

Anna Johansson

Handlingen att ta av sig tröjan fyller ett syfte i att kyla ner kroppen. Samtidigt menar informanten på att det egentligen bara blir värre, att det som hjälper är tunna linneskjortor som skyddar mot solen och samtidigt fläktar. Vad som är att uppfylla en professionell hantverksroll och vad som är att uppfylla bilden av en maskulin hantverkare går i detta fall isär. Det finns ett konkret påbud att använda för projektet gemensamma kläder, samtidigt som det verkar existera en viss utbredd önskan om att manifesteras i solen, arbetande kropp. Detta kan jämföras med Connells beskrivning av hur maskulinitet konstrueras med hjälp av rörelser och beteenden. Kontexten är avgörande för hur en handling uppfattas och vilket syfte den har (Connell 1995, ss. 90-91).

”[...] och då sa jag att 'det är väl precis som om jag skulle gå i bara min sport-bh' liksom, det är samma sak, och så sa nån att 'jamen det skulle vi inte ha något emot' liksom. Och det visste jag ju att det skulle komma.”

Anna Johansson

Under diskussionen blir det tydligt att handlingen samtidigt är sexuellt laddad. Sammanhanget förändrar betydelsen av hur mycket kläder hantverkarna bär och vem som bär vad. Deltagarnas kroppar avgör huruvida akten anses vara neutral/maskulin eller ifall den förvandlar aktören till ett sexualiserat objekt.

5.2 Kroppen som verktyg

Muskelkapacitet är traditionellt sett inget som varit direkt avgörande för huruvida en person bör arbeta inom byggnadsrelaterade verksamheter eller ej. Även om byggnadshantverk är ett manligt kodat yrke, finns det exempel på kvinnligt deltagande i form av tegelbärare i Sverige så tidigt som år 1690 (Abrahamsson 2009, s. 136). Under 1800-talet var den största andelen bruksbärare kvinnor, ett av de tyngsta arbetena på arbetsplatsen. I samband med ackordsarbetets införande för bruksbärare år 1904 steg förtjänsterna markant, förutsatt att samtliga i laget förmådde hålla ett gemensamt högt tempo. Detta innebar att arbetet som tidigare haft en låg status, började dra till sig manliga arbetare och 25 år senare var kvinnorna helt bortträngda från yrket. I fortsättningen var deras enda möjligheter att arbeta på byggarbetsplatser i egenskap av städare, ett fortsatt tungt yrke, men med betydligt lägre status och lön därefter (Olofsson 2000, ss. 31-35).

I Barbro Olofssons avhandling *Kvinnor och män i byggyrken* (2000) redovisas studier som analyserat hur byggbranschen ser ut, sett till BMI, styrka, uthållighet och produktivitet. Ett av de tydligaste resultaten är att kvinnor inte är en selekterad grupp i relation till

resten av befolkningen, vilket innebär att de generellt sett motsvarar kvinnors längd och muskelkapacitet inom andra typer av yrken. Däremot finns det mycket som tyder på att männen i byggbranschen är längre och starkare än medelvärdena sett till befolkningen i stort, vilket skapar och upprätthåller normer för verksamma hantverkare (Olofsson 2000, s. 124). Andra snarlika exempel är Silvéns granskning av målaryrkets utveckling under 1900-talet, vilken visar att det finns tydliga samband mellan hur arbetet beskrivs och vilka egenskaper som premieras (Silvén 2004, s. 212).

I den här undersökningen skiljer sig informanternas relation till fysik och muskelkapacitet mycket från gängse uppfattningar om hantverksyrket. Muskler verkar ses som något i mängden av alla verktyg som finns till förfogande, något som tränas upp vid behov och som är tacksamt vid vissa specifika moment. En av informanterna menar att det inom den konventionella byggbranschen mycket väl kan vara värden i form av styrka, explosivitet och effektivitet som premieras bland arbetare som befinner sig lägre ner i organisationen. Det är först i högre positioner som andra typer av egenskaper kan anses vara viktiga, en åsikt som ännu mer förstärker bilden av byggnadsvårdsbranschen och den konventionella byggbranschen som två separata yrkesområden.

”Nä, jag har väl inte reflekterat över det mer än att när jag har jobbat så, man anpassar ju kroppen lite efter det man gör, man blir ju stark och får ju en bra fysik helt enkelt. Jag har inte upplevt det som nåt problem, kanske mer hur det skulle kunna uppfattas, att jag är för svag och för liten och sådär, att det kan va lite irriterande när jag tänker på hur folk tittar på en då och sådär.”

Mikaela Humble

”Men det är ju klart att ibland har man önskat att när man ska riva något med en kofot, hade det vart gött om man vägde hundra kilo så man faktiskt kunde sätta nånting mot och inte bara dra med sina armar, man hänger bara där, det händer ingenting liksom. Man kan inte ’MHM’ riktigt så. Man får ju bara kämpa så, då är man ju smidig istället.”

Karin Larsarp

Beroende på vilka yrkeskategorier som undersöks beskrivs fysiska påfrestningar på olika vis. Yrken med högre status tenderar att nyanseras med positivt värdeladdade ord och ges en viss grad av utvecklande karaktär. Arbeten med lägre status framhålls oftare som enbart tunga eller slitsamma utan några konkreta vinster (Ulfsson 2006, s. 183). I arbetsmiljöverkets rapport *Genusperspektiv på olycksfall och dödsolyckor i arbetslivet* (2017) anges flera faktorer som påverkar antal skador och dödsfall på den svenska arbetsmarknaden. De yrken som toppar statistiken för dödsfall är i huvudsak mansdominerade, vilket beror på både arbetsmiljö och sociala strukturer. Det är enligt rapporten svårt att fastställa exakta orsaker till varför skadebilden ser ut som den gör. En av förklaringarna till överrepresentationen är att könssegregationen på arbetsmarknaden gör att män i högre utsträckning väljer att arbeta inom yrken med högre risker. Detta skulle kunna grunda sig i tidiga *socialisationsprocesser*, där personer fostras in i redan existerande mönster vad

gäller yrkesval. En annan är att yrket ger en möjlighet att praktisera och manifesteras ett maskulint beteende, för att uppfylla samhällets förväntningar på individen. Detta kan i sin tur leda till risktaganden med arbetsskador som konsekvens (Arbetsmiljöverket 2017:4, ss. 24-25).

Flera av informanterna menar att det fysiskt påfrestande arbetet kräver andra typer av tekniker och metoder för att undvika skador. Den generella uppfattningen är att det finns en fara med att förlita sig på styrka, eftersom det kan resultera i ett beteende som i längden ger bestående men.

”Och det handlar ju mer också om att vara smart, att ’jag kan inte lyfta den här stocken’. Men det är också väldigt bra, för det är inte bra att lyfta den stocken för då jobbar du i tio år max. Så det handlar mer om att vara lite klipsk liksom, för att komma förbi det fysiska.”

Mikaela Humble

”Om du har ett tydligt kall och tycker det är intressant, eller om du knäckt dig någon gång, som mina äldre kollegor har gjort, så dom är tvingade att ha en bättre ergonomi i kroppen eller komma på smarta saker, för deras kroppar har inte hållit. Men en kvinna liksom, jobbar ju med teknik redan från första grund. Eller jag ska inte säga en kvinna, en människa med inte den muskelstyrkan, du måste, om inte du klarar lyfta den stocken, då funderar du på, ’hur kan jag lösa det här?’.”

Anna Johansson

Det verkar finnas en utbredd bild av hur en arbetsplatskultur uppbyggd kring tävlingsmekanismer, bidrar till fler skador. Kortsiktiga vinster i tid kopplat till styrka och effektivitet anses kunna ge större negativa konsekvenser på sikt. Flera informanter menar att en lösning för att undvika den typen av problem är att värdesätta ett bredare spektrum av egenskaper. Behovet av ett samarbete mellan kroppar med olika typer av såväl fysiska som mentala tillgångar anses inte enbart vara nödvändigt för att uppnå ett bra resultat, utan bedöms även vara avgörande för att hålla sig fri från skador.

”Och han var rätt så less på att hans anställd, vilket bara var män, hela tiden tävlade med varandra när dom skulle lyfta, och knäckte sina ryggar vilket ledde till sjukskrivningar. Och jag sa ’det blir ju olönsamt, dom måste ju sköta sig själva’ så jag menar, även om dom är män och lyfter, så knäcker dom sig. Jag har ju stått bredvid och skrätt med många män som ska ha dom tyngsta yxorna för dom tror det går fortare och snabbare, men sen kryper de till korset. Man ska ha den yxan som är anpassbar för att göra det bästa resultatet.”

Anna Johansson

”Det var nån man som sa att ’det är jättebra att jobba med en tjej, för helt plötsligt behöver inte jag överanstränga mig hela tiden och balansera på det yttersta för vad man klarar av’ att det ska vara såhär macho, grabbigt liksom.”

Mikaela Humble

Informanterna menar även att det finns en utbredd frustration bland andra aktörer som upplever byggnadsvårdsbranschen vara alltför präglad av maskulina strukturer, vilket får konsekvenser för såväl den enskilda individen som ett helt företag på sikt. En informant hävdar att detta är ett problem inom skogsindustrin, där det blir allt vanligare att anställa kvinnor på grund av föreställningar kring skillnader i beteende. Kvinnliga förare anses ta mer eftertänksamma beslut och köra lugnare än deras manliga kollegor, vilket värdesätts högt då en sönderkörd maskin kan innebära stora ekonomiska förluster.

5.3 Maskulinitet

I en studie gjord av Tomas Gerschick och Adam Miller, analyserades beteenden hos amerikanska män, efter att de utsatts för invalidiserande olyckor eller sjukdomar. Syftet var att undersöka hur de hanterade oförmågan att i samma utsträckning som tidigare, leva upp till den hegemoniska maskuliniteten i samhället. De kunde se tre olika reaktioner: Den första gruppen valde att på olika vis överkompensera förlorad kroppslig kapacitet genom att till exempel sexuellt trötta ut sin partner, för att på så vis legitimera den egna styrkan. Den andra gruppen omformulerade begreppet maskulinitet genom att anpassa dess innebörd till de nya förutsättningarna, om än inom ramen för olika attribut som oberoende eller kroppslig/mental kontroll. Den tredje gruppen valde att helt ta avstånd från stereotypa maskuliniteter genom att distansera sig från fysisk hävdelse och aktivt förespråka en feministisk politik. Gemensamt för dessa tre strategier är att samtliga på ett eller annat vis förhåller sig till maskulinitet som överordnad princip i samhället (Connell 1995, s. 81). Studier har visat att denna typ av mekanismer kan få betydelse för hur arbetsuppgifter värderas och utförs på en mansdominerad arbetsplats. Detta handlar då om att reproducera en maskulin norm genom att på olika vis särskilja arbetet från kvinnligt kodade beteenden. Detta kan till exempel manifesteras sig genom en vägran att ta emot hjälp vid tunga lyft, ta onödiga risker eller undvika skyddsutrustning. Detta görs för att förstärka individens maskulinitet i syfte att hävda sin legitimitet och position på arbetsplatsen (Abrahamsson 2009, ss. 194-195).

Flera av informanterna beskriver situationer när deras roll som hantverkare ifrågasatts på grund av könstillhörighet. Ett återkommande exempel är kommentarer riktade mot trähantverkarens kanske kändaste arbetssyssla - att spika.

”Jo men det är alltid någon som kommer och säger ’Jag får se dig spika nu’ ja.”

Eljena Georgsdotter

”Det är ju väldigt roligt när det kommer såna kommentarer ’men oj, åh fan, jävlar vad du kunde spika’ Det är såhär, ja, ’vad fan tror du liksom, det är väl därför jag är här?’.” Mikaela Humble

Informanterna beskriver även hur görandet, som är den yttersta formen av hantverkarens möjlighet att manifesteras sin yrkesroll, tas upp som något provokativt. Trots att de är etablerade aktörer inom byggnadsvårdsbranschen, avgör informanternas genus huruvida deras prestation kan bedömas som likvärdig en manlig hantverkarens yrkesutövande. Vissa informanter reflekterar kring situationer, där deras fysiska kapacitet och inställning till olika moment är avgörande för att uppfylla sin roll som hantverkare. Även om det nödvändigtvis inte är någon kritik som aktivt riktas mot dem, behöver de fortfarande förhålla sig till det i deras vardagliga arbete.

”Och det kan jag ju relatera till direkt, är det nånting som ska lyftas så springer jag fram först, bara för att visa att jag är lika stark, vilket jag inte är, oftast. Ibland är jag det, jag är stark, men jag är liksom inte starkare än nån som är tio år yngre och tio centimeter längre av rent biologiska skäl. Men jag springer ju fram ’jag tar den, ska vi ta den här nu?’ bara för att dom inte ska ’ska vi ta med den där bruden som inte orkar lyfta?’ så har det ju vart förut, det är väl lite så fortfarande, som jag försöker släppa, för varför ska jag hålla på med det? Det är väl bättre att min yrkesskicklighet och min hjärna får råda istället för att jag ska lyfta dom tyngsta grejerna.”

Karin Larsarp

Ett annat scenario som återkommer är kopplat till informanternas hantverksskicklighet. Den i kombination med ett kvinnligt genus behöver generellt sett inte utgöra ett initialt hot på en arbetsplats, utan kan snarare tas emot med nyfikenhet och beundran. Däremot kan det uppstå situationer när informanten når en viss yrkesskicklighet eller status och därmed utgör ett hot mot männen på arbetsplatsen, eftersom bilden av den maskulina hantverkaren blir ifrågasatt.

”Men, skulle jag börja bli bättre än dom här gubbarna, nu har jag ju bara jobbat med detta i sex år, då, det är ju alltid, så fort du konkurrerar så, då kanske det är jobbigare för att jag är kvinna, kanske. Men då är det ju egentligen deras problem, men det kan ju bli mitt om jag är anställd av dom eller så. Men, då får man strunta i att vara anställd av en sån.”

Eljena Georgsdotter

”Ju skickligare en kvinna blir, så här är det, desto mer rival blir hon. Och det är det jag lärt mig, att det går bra i början, ’det är så kul att du är med, du är så duktig’ men jag har flera prov på det, när jag går om i kunskap.”

Anna Johansson

Detta beteende finns observerat i flera studier, där interna maktstrukturer tillfälligt kan upphöra, när individer som inte ingår i den homosociala sfären riskerar konkurrera med

etablerade aktörer. I vissa fall leder det till en starkare gemenskap mellan de tidigare anställda, vilka på olika vis förstärker maskulina beteenden. Syftet är då att försvåra för den enskilda individen som utmanar rådande strukturer, genom att ifrågasätta dess legitimitet på arbetsplatsen. (Abrahamsson 2009, ss. 173-174).

6. Arbetets organisationsprinciper

6.1 Manligt och kvinnligt

Som konstaterats tidigare, har kön betydelse för hur ett arbete uppfattas. Utövarna är delaktiga i konstruktionen av deras yrkesidentitet, vilken kan skifta över tid och se olika ut på olika arbetsplatser. Samtidigt finns det förväntningar på individen att verka inom ramen för existerande normer, genom att till exempel inte bryta ett yrkes genusstruktur. Detta har historisk sett fått konsekvenser, när kvinnor försökt etablera sig på manliga arbetsplatser (Sjöstedt 1993, s. 72). Sociologen Joan Acker har beskrivit könsordnande processer i arbetslivet utifrån fyra kategorier:

Formella organisationsstrukturer som utgår från och skapar en könsuppdelning i yrken, verksamheter, resurser och löner. Detta kan handla om val av yrke, uppdelning mellan kön inom en organisation eller på en arbetsplats, separata arbetsuppgifter eller andra hierarkiska strukturer som konserverar arbetsplatsens maktförhållanden.

Kulturella symboler och föreställningar om kön och könsskillnader i organisationerna. Kategorin berör egenskaper och kompetens baserat på könstillhörighet, vilket kan fungera som symboler i syfte att förstärka den stereotypa bilden av en individs kön.

Könsmärkta beteenden, relationer, interaktioner och kommunikationer mellan människor. Detta handlar om könsstrukturer som upprätthålls genom kontakt mellan människor. Individer kan både skapa och förstärka föreställningar om könsskillnader genom att agera enligt eller avvika från förväntade normer.

Individuell förståelse och formande av könsidentiteter. Kategorin syftar till den personliga processen, där könsidentiteten skapas genom att till exempel använda sig av lämpliga beteenden för att förstärka ens genus.

Modellen kan användas som ett verktyg för att analysera en arbetsplats, i syfte att förstå vilka mekanismer som ger upphov till rådande strukturer (Abrahamsson 2009, ss. 164-167). Informanterna har inte en homogen uppfattning kring hur de ser på sitt arbetsliv. Där vissa upplevt stora problem i rollen som kvinnlig hantverkare, har andra gett uttryck för delvis, eller helt motsatt bild. Däremot framgår det under intervjuerna att alla på något sätt förhåller sig till yrket som manligt kodat, vilket i olika grad påverkar deras hantverksutövande.

En av informanterna resonerar kring det låga antalet kvinnliga hantverkare som är verkamma inom byggnadsvårdsbranschen. Samtidigt som hon sett ett klart större engagemang från kvinnor på de kurser informanten hållit eller deltagit på, finns det inget som tyder på att branschen håller på att förändras nämnvärt. Informanten menar att det kan

bero på flera saker, där val av yrke är en del, samtidigt som det också är ett stort steg att gå från ett privat intresse till att bedriva en vinstdrivande verksamhet.

”Jag tänker också lite, att det är ett väldigt aktivt val att gå in i byggbranschen eller byggnadsvården, och som kvinna kanske man utbildar sig och gör nånting, blir arkitekt, inte ’bara hantverkare’ man gör nånting mer, man hamnar på nåt kontor istället för att bli hantverkare.”

Sara May Kahl

Flera informanter vittnar om hur de i egenskap av kvinnor blir mer granskade än deras manliga kollegor. Det kan uttryckas i passiv bedömning av informanternas förmåga att utöva ett hantverk, eller yttra sig i direkt konfrontation, där deras legitimitet som hantverkare ifrågasätts. Det vanligaste exemplet är den tysta iakttagelsen, där informantens arbetsinsats jämförs och värderas.

”Ja men det känner jag mycket. Det vet jag inte om det är jag som person, men absolut, jättemycket, och just att, jag upplever att jag blir lite mer granskad om jag och min manliga kollega gör samma sak, så är det alltid bort till mig när någon går och ska kolla om det blir bra, eller så.”

Maria Grönberg

Vissa av informanterna uttrycker en frustration över förminskande kommentarer. Dessa behöver enligt informanterna nödvändigtvis inte bero på en individs personlighet, utan kränkningar kan även uppstå i vanligtvis trygga miljöer. De tolkas som omedvetna handlingar, något som sker per automatik utan att individen i fråga reflekterar över sitt beteende.

”Men då säger han ’Ah, men om inte du är här då, kanske jag kan gå in och hjälpa honom’. Nu blev det lite jobbigt för mig. Hjälpa honom, så det är det jag gör.”

Eljena Georgsdotter

Flera informanter menar att det inte anses vara positivt med kvinnliga attribut. Det uppstår situationer när det på kort sikt kan vara fördelaktigt att ”spela på sin kvinnlighet”. Samtliga anser dock att detta i längden enbart är förminskande eller försämrar deras position på arbetsplatsen. Liknande beteenden har observerats som en möjlig strategi för kvinnor att använda sig av i en mansdominerad bransch, i syfte att bli accepterade (Abrahamsson 2009, s. 179). Den generella uppfattningen bland informanterna är att det krävs betydligt mer av en kvinna för att få samma respekt som en manlig hantverkare. Att hävda sig och överprestera anses vara självklart för att få utrymme att utöva sitt yrke.

”Är inte förvånad, det krävs mycket av en kvinna, hon har inte samma förutsättningar som en man, det sociala som spotta i näven-system är uppbyggt av män. De måste hela tiden överbevisa för andra på alla plan innan dom ligger på grundnivån, där män kommer in på ett bananskal utan att anstränga sig nämnvärt.”

Anna Johansson

”Det är ju väldigt tråkigt att man ska behöva göra så, men så är det ju för tjejer, man måste höras och synas. Men sen måste man kunna leverera, det räcker inte att höras och synas, du måste vara bra också.”

Mikaela Humble

En av Ackers könsordnande principer grundar sig i kulturell symbolik och handlingar som på olika sätt förhåller sig till föreställningar om ett köns egenskaper. Informanterna ger flera exempel på när de, enbart genom att utföra vissa moment, utmanar normer som delvis eller helt dominerar arbetsplatsen. Takarbete är återkommande under intervjuerna, då det inte behöver spela någon egentlig roll huruvida informanten är höjdrädd eller ej. Det anses bland andra aktörer inom byggbranschen som något naturligt problematiskt för kvinnor att utöva den typen av arbeten.

”Men det som är mest ovanligt, det är väl en tjej på tak eller en tjej som byter syllstock liksom. Och många är så ’men oj, kan du göra det där lilla gumman?’ och sådär.” Mikaela Humble

”Det var väldigt konstigt på ett jobb jag var, för jag fick inte gå liftutbildningen för dom utgick från att jag var höjdrädd för att jag var tjej. Det var såhär, jag är fan den enda på det här företaget som inte är höjdrädd.”

Karin Larsarp

Behovet av att vara en del av branschen de är verksamma inom är starkt hos flera av informanterna, oavsett om det handlar om ett samarbete mellan företagare eller som anställd. Detta innebär att det krävs aktiva val och en progressiv attityd under arbetet för att inte riskera bli begränsad av andra kollegor. En av informanterna menar att det kan uppstå tillfällen där, även om det inte finns ett reellt behov av att bevisa sin duglighet, kan betendet ändå vara närvarande som ett passivt redskap om situationen kräver det.

”Ibland har det ju vart lite såhär ’ska inte jag hjälpa dig bära den’ och att dom vill vara väldigt snälla, men jag bara, nej det är faktiskt mitt jobb, jag bär den själv, det är inga problem. Men så är det inte här, jag är precis som vem som helst. Och jag är rätt så kaxig, så jag har tagit mig själv den platsen redan från början, lite så. Jag har inte tagit nån skit, har jag inte gjort.”

Karin Larsarp

”Jag måste va på tårna liksom, annars blir det jättelätt som du beskrev det [syftar på en fråga rörande kompetensutrymme], att man håller sig lite på sitt hörn och plockar lite, eller städar istället, eller försöker fylla ut tiden med nåt annat, liksom, medan dom två...”
Maria Grönberg

Det finns enligt informanterna flera fördelar med att ha ett mångsidigt arbetslag, där olika kvalitéer är representerade, då detta leder till en bredare kompetens. När det gäller synen på kroppslig belastning, görs flera kopplingar mellan muskelstyrka och tekniska färdigheter. Detta anses vara viktigt för att kunna kringgå vissa moment som annars riskerar leda till fysiska skador. En av informanterna redogör för hur äldre yrkesmän berättat om tidigare försök under mitten på 1900-talet att få in fler kvinnor i den konventionella byggbranschen. De menade att detta i längden inte var populärt eftersom arbetsfördelningen blev till männens nackdel, då kvinnor tenderade få mindre krävande uppgifter, vilket ledde till en ökad arbetsbelastning för de manliga hantverkarna. Denna utveckling går att se inom flera yrkesgrupper, där ett tänkt jämställdhetsarbete inte nödvändigtvis förbättrar kulturen på en arbetsplats, utan enbart förändrar strukturer och skapar nya fördelningsprinciper (Abrahamsson 2009, ss. 180-181). Informanten hävdar att det funnits en utbredd åsikt bland såväl kvinnor som män, att ett jämställdhetsarbete består i att låta kvinnor uppfostra män i sundare beteenden och samtidigt ta hand om de områden som de inte verkar klara av. Detta är ännu ett exempel på hur ett försök till förändring av en arbetskultur snarare förstärker rådande normer.

”Där hade dom en syn på att det är bra att kvinnor är i byggbranschen, för att då blir det renare i fikarummet och då lär sig män att inte bära så tungt, typ. Och den synen har jag inte haft alls, jag tycker inte det är därför vi ska ha kvinnor i byggbranschen liksom.”
Sara May Kahl

Informanten berättar om hur tidningsreportrar haft ett behov av att förmedla en förutbestämd bild av byggbranschen. Det har då funnits förväntningar på informanten att ge svar vilka bekräftar eller förstärker fördomar kring branschen som stereotyp manlig, med diskriminering av kvinnor som konsekvens. När informanten inte gett uttryck för den typen av upplevelser, utan snarare förmedlat en motsatt, positiv bild, har hon trots det blivit citerad utifrån reporterns förutfattade meningar.

”Ja absolut, och att man får höra, jag har inte nämnt nånting om att jag känner mig trakasserad eller tycker det är jobbigt eller nånting, men sen när man får läsa utkastet så är liksom rubriken ’Sara jobbar i en jobbig, mansdominerad bransch’ och sådär. Så att det upplever jag verkligen.”
Sara May Kahl

Informanten menar även att flera verksamma aktörer anser att en jämställd utveckling är önskvärd ur flera perspektiv, men att detta inte är lika intressant att skriva om. Media verkar snarare vilja lyfta fram diskrimineringar och trakasserier som ständigt återkommande och negligera positiva erfarenheter, eftersom det inte kan anses vara lika intressant att läsa. En konsekvens av detta är enligt informanten att den kvinnliga offerrollen förstärks, utan att artikeln åstadkommer någon nämnvärd skillnad för branschens utveckling.

Vissa informanter berättar om situationer där de behandlas olika, vilket inte alltid är fientligt, men som ändå speglar en skillnad mellan hur kvinnor och män uppfattas. Ett exempel är fysisk kontakt, där det anses vara mer tillåtet eller ”naturligt” att krama kvinnor istället för att ta i hand, en handling som kan uppfattas som vänskaplig, men som också är symboliskt laddad ur integritetssynpunkt.

”Kramas för att hälsa istället för handen, det märker jag ju att män gärna vill göra, professionellt.”

Anna Johansson

Denna typ av särskiljning kan ha direkta negativa konsekvenser för informanten, när kunder positionerar sig annorlunda beroende på vilken aktör de har kontakt med. En konflikt som normalt sätt skulle hanteras med respekt och på ett mer professionellt plan gentemot en manlig samarbetspartner, förvandlas istället till kritik riktad mot informantens personlighet. Detta kan jämföras med hur informanterna upplever att de behöver prestera högre för att hävda sin rätt som hantverkare. Det görs uppenbarligen skillnad på vem det är som utfört vad och i detta fall, hur ett eventuellt problem hanteras, där informanten har betydligt mindre utrymme för misstag än sin manliga kollega.

6.2 Okänd mark

Behovet av att dra gränser mellan vad som anses vara en, om än inte helt självklart, definerad byggnadsvårdsbransch och den övriga byggsektorn, märks på flera sätt. Det handlar inte enbart om en generell inställning till hur arbetet utförs och med vilka typer av material. Under intervjuerna blir det tydligt att det också är inom den konventionella byggbranschen som en övervägande mängd diskrimineringar sker, i de rum som är separerade från informanternas vardagliga arbetsplats. Ett exempel på en sådan miljö är bygghandeln. Flera av informanterna vittnar om hur de på olika vis blivit ignorerade och borträknade som okunniga, trots deras roll som professionella företagare. Vissa praktiska moment verkar vara särskilt känsliga, där risken för att bli ifrågasatt är hög.

”Jag känner att det måste gå väldigt smidigt när jag surrar liksom, att det inte krånglar med spännband, och sen inte, jamen, där är en sån situation där det är super, livsviktigt nästan, att allt flyter bra. Att man inte tvekar på nånting liksom, inte är för flummig, utan skärpt, kort och fåordig och rak.”

Maria Grönberg

”Jag var på brädgården och skulle handla, och kommer du som tjej, sticker du ut direkt. Och sen skulle jag backa, och jag hade ju inte kört ett släp, och då blir man ju utskrattad liksom, då är man ju totalt lost. Och där bara kände man ’okej, jag tänker aldrig mer utsätta mig för det här, nu måste jag lära mig backa släp’. Och så lärde jag mig backa släp.”

Mikaela Humble

Att bli osynliggjord är ett fenomen som återkommer i flera olika situationer. Det vanligaste exemplet är när informanterna vistas i offentliga miljöer tillsammans med deras manliga samarbetspartners och uppmärksamheten riktas mot kollegan, oavsett vem som ställt frågan. Detta kan jämföras med föregående exempel där informanten snarare utsatts för direkt konfrontation även om båda ingår i samma mönster av negativ särbehandling. Informanterna kommer även in på historiska skäl till varför graden av diskriminering skiljer sig åt mellan byggnadsvårdsbranschen och den konventionella byggbranschen. En av informanterna berättar om upplevelser från allmänna branschutbildningar där graden av diskriminering varit betydligt högre än i andra situationer. Detta antas bero på de delvis separata branschernas historia, där den förstnämnda är för ny för att ha hunnit bygga upp liknande strukturer som i den konventionella byggbranschen.

6.3 Urvalsprocesser

Hur informanterna förhåller sig till marknaden skiljer sig inte nämnvärt åt. Kunderna de arbetar för utgör sällan eller aldrig ett problem kopplat till kön, utan det handlar i så fall om ekonomiska frågor eller andra faktorer. Vissa hävdar att de till och med kan dra fördel av att vara kvinnor, då det är många kunder som inte nödvändigtvis känner sig trygga med främmande män och därför hellre väljer någon de inte anser kan utgöra ett potentiellt hot. Däremot finns det flera exempel på samarbetspartners och tillfälliga kollegor som på olika vis försvårar arbetet, eller gör informanterna tvungna att undvika vissa projekt.

”Jo, det är många jag känner att det inte funkar med faktiskt, som har tagit för mycket energi, så får man tänka på det till nästa gång. Så får man tänka att ’nu är det bara dom här tre veckorna, och sen blir det inte mer samarbete’.”

Maria Grönberg

”Så fort jag gått till att bli sekundär, antingen att bli underentreprenör eller anställd, så blir jag hunsad liksom, så jag tror att jag vinner mycket mer på att hela tiden vara egenföretagare. Men det bygger ju på att jag kan ha tillitsfulla kollegor, jag måste hitta manliga kollegor som vill alliera sig med mig på lika villkor.”

Anna Johansson

Informanterna menar att liknande situationer till viss del kan begränsa deras möjligheter att verka i miljöer där de känner sig trygga. Detta verkar dock vara något tillfälligt som med tiden förändras, beroende på kundkrets eller nya samarbetspartners som har en annan inställning till deras yrkeskompetens.

6.3 Makt och hierarki

Feministiska rörelser använder idag begreppet genus för att beskriva hur det västerländska samhället är uppbyggt kring patriarkala strukturer, där mannen är överordnad kvinnan. Dessa upprätthålls genom att klassificera individer utifrån två bestämda kön, manligt och kvinnligt, vilka tillskrivs olika egenskaper och därmed får olika positioner i såväl offentliga som privata sfärer. Individens plats i produktionen utgår från dessa föreställningar, där till exempel kvinnors ”naturliga” fallenhet för relationer och omvårdnad anses lämpa sig för äldreården, medan idén kring mannens självständighet och höga ambitioner ger självklara fördelar i chefspositioner. Maktförhållandet mellan könen kan idag mätas genom löneskillnader, rätt till arbete och socialt kapital, där kvinnor inte enbart begränsas ekonomiskt, utan även i form av minskat handlingsutrymme inom exempelvis politiskt arbete (Gemzøe 2002, ss. 81-82).

Connell definierar det genom att beskriva maskulinitetens roll i upprätthållandet av samhällets maktstrukturer: ”Hegemonic masculinity was understood as the pattern of practice (i.e., things done, not just a set of role expectations or an identity) that allowed men’s dominance over women to continue.” (Connell & Messerschmidt 2005, s. 832). Connell menar att genus som social praktik i sig är en del i dessa processer. Mannen har en mer självklar roll i att putsa fönstrens utsida, medan kvinnor förväntas putsa dess insida. Två handlingar som är i det närmaste identiska, men vilka, beroende på vem som utför dem och var de utförs, legitimerar samhällets genusordning (Connell 1995, ss. 97-98). En effekt av detta är att olika maktstrategier växer fram. Eftersom arbetsområden värderas olika på grund av dess manliga respektive kvinnliga kodning, utgör kvinnor ett generellt hot mot männens dominans. Det finns inga reella incitament för män att inkludera kvinnor i deras arbeten, då yrkets status och därmed löner, minskar (Hedenborg & Wikander 2003; Sommenstad 1993). Grahn har i sina analyser av museisektorn konstaterat att ett motstånd förekommer i att öka representationen av historiskt kvinnliga verksamheter. Eftersom kulturarv traditionellt sett uttryckts i monument och rikedomar, finns det en såväl medveten som omedveten rädsla för att lyfta fram kvinnors berättelser, eftersom det riskerar nedvärdera den museala verksamheten (Myrin 2009, s. 35).

Informanterna har olika uppfattningar kring huruvida deras yrke påverkas av liknande strukturer. Samtliga menar att de definitivt berörs av samhällets genusordning och de problem som existerar, men det är enbart vissa av dem som aktivt känt sig motarbetade inom byggnadsvårdsbranschen. Diskrimineringar eller förminskande beteenden ses som en del i ett strukturellt underordnande av kvinnor, är något de behöver förhålla sig till oavsett vilka sammanhang de befinner sig i. En informant berättar om sitt första utbildningsår, då vissa manliga studenter valde att negligera informantens idéer eller förslag, även om dessa i slutändan visat sig vara de mest effektiva. Detta kan jämföras med den modell som Abrahamsson använt sig av för att analysera arbetsplatsorganisationer utifrån ett jämställdhetsperspektiv (Abrahamsson 2009, s. 179).

Flera informanter menar att deras beteende påverkar möjligheterna att arbeta som hantverkare. Det handlar inte enbart om att känna sig accepterad av kollegor och kunder på ett personligt plan, utan det anses vara en nödvändighet för att få utrymme för ens hantverksmässiga yrkeskompetens. Att förändra sin personlighet och attityd gentemot andra hantverkare i byggbranschen är med andra ord avgörande för att behålla sin position på arbetsmarknaden.

”Nej, men jag har upplevt att man får kriga lite mer, man får ha lite mera skinn på näsan och inte vara så känslig. Och man får slå sig fram mer, fake it till you make it. Man kan inte som tjej låta den andra få... 'nämen jag väntar'.”

Mikaela Humble

”Sen kan man också känna att man ska ta för sig mer, men jag hatar det, det är inte min grej, jag har aldrig gillat det, men alltid blivit peppad att 'nu måste du ta för dig'. Men varför måste jag det? Måste jag verkligen det? Varför måste jag det? Jag blir lite sådär, det finns väl många blyga män också, som trivs med att vara i bakgrunden lite.”

Maria Grönberg

Detta är starkt förknippat med en nedtoning av kvinnliga uttryck, vilket behandlats tidigare, i syfte att få tillgång till vissa maskulina rum. Dessa mekanismer förstärker föreställningar kring inte bara vad som krävs för att vara aktiv inom byggnadsvårdsbranschen, utan även den traditionella bilden av hur en hantverkare bör bete sig.

Det finns en generell uppfattning hos informanterna om att deras skicklighet i vissa fall riskerar att utmana manliga kollegors annars självklara ställning, vilket kan leda till olika försök inskränka deras handlingsutrymme. Enligt informanterna behöver det inte handla om aktiva försök att konkurrera ut dem, snarare kan det röra sig om omedvetna reaktioner eller handlingar som enbart grundar sig i det faktum att de är kvinnor, verksamma i en mansdominerad bransch. Detta är ett beteendemönster som historiskt sett förekommit i flera sammanhang i olika omfattning och grad. Män har till exempel använt ackordsystemet genom att överprestera och därmed höja kravet på muskelstyrka, för att stänga ute kvinnor från arbetsplatsen (Abrahamsson 2009, s. 173).

”Dom här männen som behöver kränka kvinnor för att hävda sin egen ställning på nåt vis eller för att komma fram, det är ju dom som inte, dom har ju tillkortakommanden, dom når ju inte hela vägen fram liksom.”

Mikaela Humble

Flera informanter vittnar om hur de har en defensiv hållning gentemot andra aktörer i byggnadsvårdsbranschen. Utanför deras trygga miljöer, till exempel i det egna snickeriet eller tillsammans med återkommande samarbetspartners, intar de en vaksam position som är nödvändig för att klara av eventuellt kränkande situationer. Detta grundar sig vanligtvis i erfarenheter av manliga hantverkare som på olika sätt gett uttryck för en skepticism eller ifrågasättande av informantens yrkeskompetens.

”Det är en generell känsla av att man slår från underläge liksom, man utgår ifrån, man är mer tveksamt inställd till mitt varande där, så kanske det man säger och sådär. En generell inställning, en generell tveksamhet till kompetens hos kvinnliga yrkesutövare.”

Mikaela Humble

”Men det händer jätte ofta, nästan varje dag, om man inte jobbar med sina vanliga, och de man trivs med eller typ håller sig hemma i verkstan, då upplever jag olika såklart. Men just att man studsar på saker, reflekterar över saker ganska ofta liksom. Så nån slags tankeverksamhet tar det ju upp som man hade kunnat slippa liksom och energi man hade kunnat lägga på annat.”

Maria Grönberg

Detta kan resultera i mer aktiva försök att stävja den typen av beteenden genom att konfrontera personen som betett sig nedvärderande. En informant menar att det inte behöver ge någon upprättelse eller fördel, då det ofta går att avsluta ett projekt inom relativt korta tidsperioder. Däremot fyller det en funktion för framtida hantverkare som kan tänkas samarbeta med dem och därmed riskerar utsättas för liknande trakasserier.

”Jag tänker om man inte säger till direkt, då flyttas liksom gränsen lite hela tiden i ord eller vad det kan va, och då blir det nästan svårare att säga ifrån till slut, eller så. Men så tänker jag också om man såhär inte säger nåt direkt, så kommer dom kanske fortsätta. Men så är det kanske bara några dar för min del, men sen kanske det kommer någon annan på samma plats, eller nån praktikant som är ny ute.”

Maria Grönberg

Liknande strukturer kan också yttra sig i sammanhang där det finns en uttalad medvetenhet kring rådande könsnormer och i företag som i vissa fall fått utmärkelser för ett långtgående jämställdhetsarbete. Däremot menar två av informanterna att diskrimineringar tagit sig i uttryck på andra sätt. När en viss grad av jämlikhet uppnås med hjälp av till exempel förändrad könsfördelning, förflyttas förtryckande strukturer till andra områden,

eller får en annan karaktär, även om problemet kvarstår. Detta kan jämföras med arbetsdelningen på Gustavsbergs porslinsfabrik och Lena Abrahamssons undersökningar av arbetsplatser där liknande strukturer behandlas (Abrahamsson 2009, ss. 166-167; Hedeberg & Wikander 2003, ss. 113-117).

”Jag har ju goda vänner som blev rekryterade av ett företag som fått pris för att de har ett x antal kvinnor, men det är ju inte det handlar om, hon hade ju fått nyp i baken och blivit sexuellt trakasserad väldigt mycket på den, det var liksom ett svarveri. Så hon sa ’fan att dom fått jämställt’ det var ju inte riktigt det, det bygger på.”

Anna Johansson

”Men sen tycker jag det värsta är när det ska va en arbetsplats där det är så väldigt schysst och så är det inte det, utan man märker att man inte får göra vissa saker liksom för att dom tror att man inte klarar av det, eller att aldrig få va med och bära något även om det inte är något tungt.”

Maria Grönberg

Segregering på arbetsmarknaden utgörs av flera dimensioner, vilka på olika sätt samspekar såväl inom som mellan olika branscher. De två vanligaste förklaringsmodellerna är horisontell och vertikal segregering. *Horisontell segregering* består i att män och kvinnor tenderar arbeta inom olika branscher, med olika yrken och arbetsgivare. *Vertikal segregering* syftar till den hierarki som existerar inom yrkesorganisationen, där kvinnor har sämre möjligheter att nå högre positioner än män. Båda dessa strukturer ger liknande konsekvenser i form av maktutrymme och löneskillnader (SOU 2004:43, s. 41).

De flesta informanterna menar att det främst är inom den konventionella byggbranschen som uppenbara diskrimineringar sker. Ett resonemang som återkommer är att byggnadsvårdsbranschen är relativt ny. Detta innebär enligt informanterna att branschen inte utvecklats några tydliga maktstrukturer som på samma sätt begränsar kvinnliga aktörer jämfört med den övriga byggbranschen. Samtidigt finns det en stark uppfattning hos vissa av informanterna att de övre skikten inom byggnadsvårdsbranschen i hög grad är präglade av hierarkiska system. Två informanter ger uttryck för exempel på vertikal segregering där den varit högst påtaglig. De hävdar sig se en tydlig skillnad mellan branschens sociala struktur på ett övergripande plan och hur vissa arbetsplatser är ordnade. De menar att segregeringen inte behöver se likadan ut överallt, utan att det snarare handlar om vissa specifika sammanhang där en hierarkisk rangordning är påtaglig. Det handlar då om vissa aktörers behov av att hävda sin egen maktposition för att trygga möjligheten att delta i eftertraktade projekt.

”Forskningsledaren vill klättra uppåt och den behöver underhuggare, så det finns ett tydligt maktspel i detta. Och det är inte... dom vet exakt vad jag går för, dom vet mer vad jag går för, och det är därför jag hotar dom. Och sen tillskriver dom sig kvalitéer som dom inte har och det är för att dom har rätt förutsättningar för att kunna göra det,

dom skulle aldrig nå så högt om dom stod ensamma. Och det slår väldigt hårt mot mig som hantverkare, som kvinna då, fan jag är ju lika duktig som dom, men vad ska man göra?"

Anna Johansson

Behovet av att stärka sin egen maktposition kan i sin tur skapa incitament för andra aktörer som vill ta del av hantverkarens kunskap, att förstärka rådande strukturer. Detta ger direkta konsekvenser för yrkesverksamma som avviker från den maskulina normen, då den sociala rangordningen delvis bygger på genusordnande principer.

7. Källkritisk diskussion

Undersökningens empiriska material består av kvalitativa intervjuer, vars syfte varit att ta del av informanternas personliga erfarenheter. Då det är informanternas upplevelser och berättelser som står i fokus, är resultatet avhängigt deras vilja att bidra med användbart material. En faktor som kan påverka detta är min position som man. Flera av de frågor som ställts berör diskriminering och tidigare upplevelser. Detta innebär att informanternas känsla av trygghet vid intervjutillfället varit avgörande för de svar som getts. Informanterna kan i värsta fall ha känt sig hämmade att ge uppriktiga svar, beroende på hur intervjun utförts.

Det är viktigt att ta upp frågan kring objektivitet. Eftersom situationen kräver en personlig närvaro vid intervjutillfället, påverkas resultatet oundvikligen av hur intervjun genomförs. Det finns möjlighet att styra dialogen med hjälp av ledande följdfrågor, vilket har gjort det viktigt att låta informantens egna resonemang och reflektioner leda intervjun vidare.

Avslutningsvis skulle det ha varit möjligt att använda sig av till exempel sociobiologins teorier, vilka förklarar socialt beteende utifrån biologiska faktorer, för att analysera det empiriska materialet. Detta hade sannolikt lyft andra perspektiv på informanternas reflektioner.

8. Resultatsammanfattning

Undersökningen består av två separata delar. Den första är baserad på litterära källor och i de första två kapitlen behandlas kulturvård och historieskrivning ur ett genusperspektiv. Här ges en djupare förståelse för hur genus kan användas som redskap i kulturvårdsarbetet. Den andra delen utgörs av det empiriska underlaget, där informanternas reflektioner analyseras utifrån litteratur som tidigare presenterats. Tillsammans svarar dessa delar på de inledande frågorna kring trähantverk och genus, samt problematiserar hur dessa processer kan få konsekvenser för den enskilda individen. Detta i syfte att förstå hur en hantverkarens kompetensutrymme riskerar påverkas till följd av könstillhörighet.

Hantverkets föränderliga natur belyser olika yrkesområden ur ett genusperspektiv. Det visar hur strukturer i samhället över tid förändrat synen på arbetsdelningen mellan könen. Under förindustriell tid var det brukligt att män och kvinnor arbetade tillsammans, om än med olika uppgifter. Detta förändrades i samband med samhällets teknologiska utveckling, vilket gav fler möjligheter för kvinnor att lönearbeta. Samtidigt bidrog detta till ett nytt kvinnoideal som på olika vis begränsade deras samhällsliga rättigheter. Kapitlet går även igenom hur yrken över tid pendlat mellan att vara kvinnligt respektive manligt kodade. De exempel som tas upp beskriver hur teknologiska framsteg möjliggjort för män att separera kvinnor från vissa delar av produktionen eller i vissa fall helt ta över deras tidigare starka position.

Kulturarv och historieskrivning ger en övergripande bild av hur kulturarvsarbetet deltar i historieskrivningen. I kapitlet redogörs för Riksantikvarieämbetets tidigare försök till att bredda synen på vilken funktion ett kulturarv har för samhällets utveckling. I publicerade texter betonas vikten av mångfald och inkludering av flera olika grupper som önskvärt. Därefter beskrivs Wera Grahns arbete som granskar och problematiserar museala utställningar, vilka på olika sätt befäster rådande könsnormer genom snedfördelad representation. Terese Myrin redogör för Hilda Knafves studier av skånsk byggnadskultur, vilken tas upp som ett exempel på de bilder som reproduceras, beroende på vad som bevaras och hur det görs. Ett avsnitt använder ett klassperspektiv för att visa på hur vissa berättelser som lyfts fram riskerar osynliggöra andra delar av det kulturarv som bevaras. Avslutningsvis sammanfattas delar av antologin *Gender and Heritage*, vilken breddar synen på kulturarv som en aktiv komponent i samhällsutvecklingen.

Hantverkarens kompetens och egenskaper är det inledande kapitlet av den andra delen, som börjar med en kort beskrivning av informanterna. Vidare tar kapitlet upp informanternas syn på egenskaper och värderingar som de anser är viktiga för hantverksyrket. Det finns en stark uppfattning kring hur egenskaper som lyhörddhet och ödmjukhet är nödvändiga förhållningssätt vid vårdandet av äldre byggnationer. De beskriver även byggnadsvårdsbranschen som frånskild den övriga byggbranschen. Detta genom att lyfta fram synen på generella förhållningssätt till yrket och hur detta skiljer sig från andra

hantverksområden. Detta avsnitt ger tillsammans med den första delen svar på den inledande frågan kring synen på trähantverk ur ett genusperspektiv.

Reproduktion i handling inleds med en beskrivning av hur ett socialt konstruerat genus förhåller sig till kroppen som materiellt objekt. Raewyn Connell och Judith Butler har beskrivit hur beteenden och mellanmännisklig interaktion reproducerar och upprätthåller den rådande genusordningen i samhället. Informanternas berättelser kring hur de relaterar till yrket som maskulint kodat, analyseras utifrån tidigare nämnda teorier. Detta görs i syfte att undersöka hur deras rörelser som aktiva hantverkare bekräftar eller tar avstånd från yrkets normer. Informanterna beskriver olika situationer när de väljer att tona ner kvinnliga attribut för att ingå i den sociala gemenskapen. I avsnittet *Kroppen som verktyg* beskrivs hur informanterna förhåller sig till muskelkapacitet i relation till hantverksyrket. De resonerar kring olika fördelar styrka kan ge, även om de inte anser det vara något nödvändigt för yrket. Däremot menar flera informanter hur styrka i vissa fall leder till skador om den används för att förstärka maskulina föreställningar kring hantverksyrket, vilket riskerar leda till olyckor och sjukskrivningar. Detta kapitel svarar på hur kopplingen mellan kompetens och genus tar sig i uttryck inom byggnadsvårdsbranschen.

Arbetets organisationsprinciper är det avslutande kapitlet i den empiriska undersökningen. Det inleds med en beskrivning av en metod som kan användas för att analysera strukturer på en arbetsplats ur ett genusperspektiv. Genusordnande strukturer kan existera i flera former, från löneskillnader och segregering till symboliska uttryck genom beteenden och handlingar, vilka i olika grad förstärker arbetsplatsens genusordning. Informanterna redogör för hur deras position på en arbetsplats är beroende av genus. Vissa menar att de riskerar bli begränsade till specifika arbetsuppgifter om de inte presterar i hög grad nog, eller att de inte får tillgång till likvärdig utbildning i samma utsträckning som deras manliga kollegor, vilket tyder på att informanternas kompetensutrymme riskerar inskränkas i olika omfattning. Det finns en uppfattning kring vissa situationer eller sammanhang som särskilt utsatta, där bygghandeln eller möten med externa aktörer anses leda till ett högre antal diskrimineringar. I avsnittet *Makt och hierarki* beskrivs hur män traditionellt sett haft olika incitament för att stänga ute kvinnor från manligt dominerade arbetsplatser. Detta har gjorts för att inte riskera försämrad lön eller minskat handlingsutrymme. Informanterna ger uttryck för hur liknande maktstrukturer varierar beroende på sammanhang. Vissa menar att det inte upplevs som ett problem när de befinner sig tillsammans med ordinarie samarbetspartners. Däremot är det påtagligt hur större projekt som anses vara prestigefyllda är präglade av hierarkiska system, vilka upprätthålls av individer med en tydlig maktposition. Detta kapitel, tillsammans med den första delen, svarar på frågan kring vilka konsekvenser genusordningen inom byggnadsvårdsbranschen kan få för den enskilda individen.

9. Slutsats

Detta kapitel utvecklar vissa av de resonemang som tidigare förts kring informanternas reflektioner och kopplar samman resultaten med den inledande problemformuleringen.

Den generella bilden av informanternas inställning till byggnadsvårdsbranschen är relativt positiv. Det finns exempel på hur de är aktiva deltagare i arbetet tillsammans med kollegor och andra aktörer. Flera informanter har ett tydligt behov av att upprätthålla en specifik yrkesidentitet, en strävan efter att positionera sig gentemot den övriga byggbranschen. Detta görs genom att lyfta fram olika egenskaper och kvalitéer som anses vara viktiga för en hantverkare, där lyhördhet och ett ödmjukt förhållningssätt till arbetet är betydelsefullt. Det innebär inte att informanterna initialt vill särskilja sig från den konventionella byggbranschen. Däremot ger informanterna uttryck för flera jämförelser, där den övriga branschen anses enbart premiera styrka och effektivitet, till skillnad från byggnadsvårdsyrket som kräver andra förhållningssätt och värderingar.

Informanterna uttrycker inget uttalat behov av att uppfylla föreställningar kring hantverksyrket som maskulint kodat. Samtidigt finns det flera exempel på hur informanterna i olika utsträckning förhåller sig till yrkets könsnormer, oavsett om de väljer att bekräfta eller ta avstånd från förväntade beteenden eller yttre attribut. Vissa menar att det varit avgörande för deras karriär som hantverkare att anamma delar av de mekanismer som upprätthåller föreställningar kring hantverksyrket som maskulint. Detta genom att förändra deras tal, beteende eller klädsel för att förstärka ett önskvärt genus. Ideal som anses vara kvinnliga upplevs generellt som något negativt, vilket flera därför aktivt tar avstånd från. Kroppen har med andra ord en central roll i hur de uppfattas som hantverkare. En informant menar att ett verktygsbälte är tillräckligt för att påverka sitt sätt att röra sig. En annan ger uttryck för en kroppslig förändring som materialiseras i samband med vissa arbetsmoment, till exempel vid användandet av en kofot, där styrka möjliggör ett effektivt resultat. Hög muskelkapacitet är för informanterna enbart en eftersträvningsvärd egenskap, men samtidigt förstärks yrket som manligt kodat genom kroppens storlek och rörelser. Detta kan jämföras med artikeln *Att göra genus* (2015) där textilt hantverk kräver ett kroppsspråk som i sig bekräftar ett feminint genus (Palmsköld & Rosenqvist 2015). Genus framträder vid flera tillfällen som en avgörande faktor när trähantverk ska definieras och hur något ska utföras. Den symboliskt sett viktiga hammaren återkommer vid flera tillfällen som en möjlighet att ifrågasätta informanternas professionalitet, genom att kommentera eller kritisera deras förmåga att spika. Samtidigt används denna typ av handlingar i vissa situationer för att återställa en obalans som uppstår i gentemot andra aktörer eller kunder, i syfte att legitimera en ifrågasatt hantverksroll.

Beroende på hur hantverksyrket definieras påverkas informanternas kompetensutrymme som aktiva hantverkare. Ingen av de intervjuade menar att de är begränsade i sitt yrke.

Trots detta ger flera av dem uttryck för tillfällena när de blivit negativt särbehandlade eller tvingats arbeta fortare än sina manliga kollegor för att få möjlighet att utöva vissa moment som annars skulle ha tilldelats någon annan. Det vanligaste exemplet när en konkret särskiljning mellan könen görs, är i möten med tillfälliga samarbetspartners, okända aktörer eller kunder. Ofta handlar det om tyst observation, där det finns ett behov av att granska informantens prestation och hantverksskicklighet. Det kan däremot även yttra sig genom direkta ifrågasättanden av ens kompetens, vilket uttrycks verbalt eller i handling, genom att till exempel inte vilja ta emot informantens hjälp. Detta innebär att deras kompetensutrymme kan anses vara situationsbundet. Det behöver nödvändigtvis inte vara mindre än nära kollegor eller andra aktörer inom branschen, men möjligheten att utöva sitt yrke i olika omfattning, eller inom vissa områden kan inte alltid tas för given.

En av informanterna resonerar kring hur byggbranschen framställs i media utifrån könsstereotypa föreställningar. Informanten menar att det funnits ett behov att bekräfta bilden av hantverksyrket som förtryckande i samband med intervjuer, även när så inte varit fallet. Positiva kommentarer har sedan förvandlats till rubriker som inte motsvarat de svar som getts, i syfte att upprätthålla ett populärt narrativ. Det finns med andra ord en ständig förväntan på hur informanten bör eller inte bör uppleva sitt yrke. Detta kan delvis förstås utifrån synen på kvinnors funktion i byggbranschen i stort. Som nämnts tidigare, finns det enligt informanterna såväl fördelar som nackdelar med hög muskelkapacitet. Flera av informanterna ger uttryck för en önskan att kunna mäta sig med sina manliga kollegor, däremot finns det ingen som menar att de befinner sig i underläge som hantverkare. Vissa hävdar att det är fördelaktigt för en arbetsplats att ha en bred variation av längd, styrka och precision för att uppnå ett kvalitativt högt resultat. Några informanter uttrycker en upplevd förväntan av att kvinnor bör ta plats inom yrket för att förändra rådande strukturer, som anses skadliga på sikt (Arbetsmiljöverket 2017:4). Dessa faktorer innebär att kvinnor inom byggbranschen blir tvungna att förhålla sig till yrket som maskulint kodat, oavsett drivkraft. Informanternas berättelser antyder en pågående process, där deras yrkesroll inte enbart konstitueras utifrån informanternas egna val, utan även kan förvandlas till något provocerande eller till och med politiskt, beroende på hur de tolkas.

I Abrahamssons arbete kring upprätthållandet av genusstrukturer på arbetsplatser, beskrivs hur män strukturellt sett inte har några reella incitament att könsutjämna en organisation. Detta beror på att män generellt har högre lön och mer makt i arbetslivet än kvinnor, vilket gör att deras privilegier hotas när olika former av jämställdhetsprojekt införs (Abrahamsson 2009). Hur dessa strukturer tar sig uttryck och i vilken omfattning de existerar, kan variera mellan organisationer och yrkesgrupper. Samtliga informanter menar att de för närvarande inte känner av den typen av förtryckande strukturer. Flera anser att det ser väldigt olika ut beroende på miljö och arbetskollegor. Det har uppstått situationer eller tillfällen där informanterna känt sig ifrågasatta eller utsatta, men i dessa fall har det varit möjligt att undvika liknande situationer på nytt. Däremot ges det exempel på större sammanhang där de av olika anledningar utmanat en hierarkisk ordning. Det har då främst handlat om prestigefyllda projekt där det funnits ett tydligt behov av maktutövande, vilket

i sin tur skapat strukturer som begränsat såväl informanterna i fråga som andra deltagande aktörers kompetensutrymme.

Informanternas berättelser visar på komplexiteten i förståelsen av genus utifrån ett hantverksperspektiv. Det finns flera exempel på hur hantverk som materiell handling är starkt bundet till genusordnande processer. Kroppen och verktygen kan antas vara neutrala objekt, men väl i rörelse och bundna till en specifik kontext förmedlar de tillsammans kulturellt skapade symboler, vilka ständigt bekräftar eller utmanar bilden av vem som bör göra vad. Befintlig litteratur visar på stora kunskapsluckor, där enbart ett fåtal forskare strävat efter att definiera och problematisera olika former av kulturarvsområden med hjälp av genus som analytiskt redskap. Det finns med andra ord stora möjligheter att vidareutveckla redan existerande teorier, i syfte att få en djupare förståelse för betydelsen av hantverkarens genus i kulturvårdande processer.

10. Diskussion

Hur forskning legitimeras beror uteslutande på samhällets normer och vad som anses vara betydelsefullt för en fortsatt utveckling. Genusvetenskap används inom flera discipliner för att belysa och problematisera ett utvalt område utifrån vissa givna föreställningar kring hur genus konstrueras. Detta innebär att syftet för ett genusperspektiv kan variera, mellan att enbart fördjupa en analys och att bekräfta eller utveckla politiska resonemang. Eftersom genusvetenskap bidragit till feminismens utveckling de senaste 30 åren, finns det en risk med att forskning som bedrivs uppfattas som politisk, oavsett upphovsmannens syfte. Sara Edenheim riktar i artikeln *Den goda viljans feminism* (2018) kritik mot tendenser inom den feministiska rörelsen. Författaren menar att den tenderar röra sig bort från kunskapsbaserade teorier och argument, för att istället använda identitet och individens berättelser som grund i feministisk politik. Edenheim menar att det inte går att från-skilja forskningen från identitet eller känslor, men att det inte får styra utvecklingen genom att avfärda kritiska analyser av en etablerad teori (Edenheim 2018 ss. 3-4). Det finns flera paralleller som kan dras mellan de verk Edenheim kritiskt analyserar och den här undersökningen, i det avseendet att det empiriska källmaterialet består av berättelser, baserade på upplevelser. Det behöver nödvändigtvis inte vara svårt att argumentera för behovet av genusforskning inom kulturvårdsfältet, men det krävs ett tydligt syfte som utgår ifrån observerade problem och inte politisk övertygelse.

Som nämnts tidigare, har urvalet av informanter högst troligt påverkat undersökningens resultat. Eftersom informanterna, med ett undantag, utgörs av aktiva hantverkare, finns det ingen möjlighet att få en djupare förståelse för hur individer som avslutat sina karriärer uppfattat byggnadsvårdsbranschen. Det finns sannolikt också stora skillnader mellan hur en egenföretagare uppfattar sin position på arbetsmarknaden jämfört med en anställd. Svårigheten har varit att nå fram till inaktiva hantverkare. En möjlig väg för att få en mer nyanserad spridning av urvalet hade varit att använda sig av statistik från kulturvårdsrelaterade utbildningar i syfte att nå tidigare studenter. Det skulle då gått att jämföra med fortsatta yrkesval, vilket därmed hade kunnat ge ett bredare perspektiv på hur såväl tidigare som dagens etablerade aktörer förhåller sig till byggnadsvårdsbranschen.

Att göra en undersökning som utgår från de två till synes fasta kategorierna ”manligt” och ”kvinnligt” medför vissa problem. Flera forskare menar att detta riskerar reproducera rådande normer³. Det finns tillfällen när det blivit tydligt hur texten i sig potentiellt skulle kunna bidra till ett upprätthållande av de till synes fasta genuskategorierna. Ett exempel har varit i samband med informanternas beskrivning av eftersträvarvärda egenskaper. Ord som lyhördhet och ödmjukhet kännetecknar till viss del traditionella kvinnoideal, vilket på olika sätt beskrivs i undersökningens inledande kapitel. Detta innebär att, beroende på hur dessa resultat presenteras, kan betydelsen förändras eller förstärkas i en för forskaren önskvärd riktning. I det här fallet innebär det att en slutsats skulle kunna vara

³ För fördjupad diskussion, se Gemzøe 2002.

att kvinnor som grupp bidrar med vårdande och omhändertagande kvalitéer till branschen. Detta i kontrast till manlig effektivitet och styrka, en bild som, om än motsägelsefull, varit dominerande på svensk arbetsmarknad de senaste 100 åren (SOU 2004:43). En alternativ slutsats i det här fallet är att yrket per definition kräver en viss typ av inställning för att nå upp till de krav som ställs, vilket således innebär att egenskaperna kan anses vara knutna till yrket snarare än kön.

En observation som delvis knyter an till föregående stycke är vissa av informanternas ambivalens vad gäller deras uppfattning kring kvinnors roll och funktion i byggbranschen. Det finns en uppenbar skepticism gentemot idéer kring hur kvinnligt kodade egenskaper förväntas förändra rådande strukturer på arbetsplatsen. Detta eftersom snarlika synsätt i regel enbart riskerar förflytta eller till och med förstärka observerade hierarkier (Abrahamsson 2009). Samtidigt ger informanterna uttryck för ett behov av att få ökat utrymme inom byggnadsvårdsbranschen. Detta legitimeras vanligtvis med hjälp av andra värden som, om än inte enbart förbehållna kvinnliga aktörer, verkar fylla en central roll i deras hantverksidentitet.

11. Käll – och litteraturförteckning

11.1 Tryckta källor

Abrahamsson, Lena (2009). *Att återställa ordningen: könsmönster och förändring i arbetsorganisationer*. Ny, bearb. uppl. Umeå: Borea

Almevik, Gunnar (red.) (2017). *Hantverksvetenskap*. Göteborg: Hantverkslaboratoriet, Göteborgs universitet

Almevik, Gunnar, Höglund, Sara & Winblad, Anna (red.) (2014). *Hantverkare emellan*. Mariestad: Hantverkslaboratoriet, [Göteborgs universitet]

Butler, Judith (2007). *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos

SNI-tabell 2002, 2007, Sveriges Byggindustrier

Tillgänglig på internet:

https://www.sverigesbyggindustrier.se/branschens-struktur/sni-tabell_6906

(hämtad 2018-05-02)

Connell, Raewyn (2003). *Om genus*. Göteborg: Daidalos

Connell, Raewyn & Messerschmidt, James W. (2005). Hegemonic masculinity? : rethinking the concept. *Gender & society (Online)*. 2005(19):6, ss. 829–859

Connell, Robert William (2013). *Maskuliniteter*. Johanneshov: MTM

Edenheim, Sara (2018). Den goda viljans feminism. *Tidskrift för genusvetenskap*, 38(4)

Gemzøe, Lena (2002). *Feminism*. Stockholm: Bilda

Génétay, Cissela & Lindberg, Ulf (2014). *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval [Elektronisk resurs]: grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Grahn, Wera (2006). *"Känn dig själv": genus, historiekonstruktion och kulturhistoriska museirepresentationer*. Diss. Linköping: Linköpings universitet, 2006

Grahn, Wera (2009). *Intersektionella konstruktioner och kulturminnesförvaltning [Elektronisk resurs]*. Oslo: NIKU

Grahn, Wera & Wilson, Ross J. (red.) (2018). *Gender and heritage: performance, place and politics*. London: Routledge

Hedenborg, Susanna & Wikander, Ulla (2003). *Makt och försörjning*. Lund: Studentlitteratur

Hotvedt, N. (2003) Kvinnor trivs i byggbranschen. *Byggnadsarbetaren*, 9 april

Kulturarv är mångfald: fördjupad omvärldsanalys för kulturmiljöområdet 2004. (2004). Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Kunskaps-sammanställningar - genusperspektiv på olycksfall och dödsolyckor i arbetslivet [Elektronisk resurs]. (2017). Arbetsmiljöverket

Tillgänglig på Internet: <https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/kunskaps-sammanstallningar/genusperspektiv-pa-olycksfall-och-dodsolyckor-i-arbetslivet.pdf>

Larsson, H. (2016). *Entreprenörskap och företagande inom byggnadsvården – en branschundersökning*. Göteborg: Göteborgs universitet, Hantverkslaboratoriet

Tillgänglig på internet:

<http://docplayer.se/46698462-Foretagande-inom-byggnadsvarden-2016.html>

(Hämtad 2018-04-13)

Löfgren, Eva (red.) (2011). *Hantverkslaboratorium*. Mariestad: Hantverkslaboratoriet, [Göteborgs universitet]

Magnus, Bente & Morger, Kersti (1994). *Kön och kulturarv*. 1. [uppl.] Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Myrin, Terese (2009). *Genusperspektiv på kulturmiljövård: en diskussion om genus i bebyggelseantikvarisk verksamhet*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för kulturvård

På tal om kvinnor och män: lathund om jämställdhet. 2014. (2014). Örebro: Statistiska centralbyrån

Tillgänglig på Internet: http://www.scb.se/Statistik/_Publikationer/LE0201_2013B14_BR_X10BR1401.pdf

Robertsson, Stig (2012). *Fem pelare: en vägledning för god byggnadsvård*. [Ny utg.] Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Tillgänglig på Internet:

<http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/277>

Rosenqvist, Johanna & Palmsköld, Anneli (2015). *Att göra genus [Elektronisk resurs]*. Tumba: Konstfack Collection

Siivonen, Nathalie (2011). *Konsthantverkets definition: En studie av ett begrepp i förändring*. Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för kultur och kommunikation

Silvén, Eva (2004). *Bekänna färg: modernitet, maskulinitet, professionalitet*. Diss. Stockholm: Univ., 2004

Sjöstedt, Lise (red.) (1993). *Kvinnornas historia: den osynliga historien*. Stockholm: Forskningsrådsnämnden (FRN)

Smith, Laurajane (2008). Heritage, gender and identity. *The Ashgate research companion to heritage and identity*. S. 159-178

Sommestad, Lena (1993). Att skapa genus: teknik och kvinnlighet i svenska mejerier. *Dædalus (Stockholm)*. 1993(61), s. 30-52

Tillgänglig på Internet:

<http://digitalamodeller.se/arsbocker/daedalus-1993/att-skapa-genus-teknik-och-kvinnlighet-i-svenska-mejerier/>

Svensson, Bengt (1973). *Byggnadsskick i omvandling: en studie i 1800-talets byggnadsskick i Jämshögs och Kyrkhults socknar*. Olofström: Kulturnämnden

Trenter, Cecilia (red.) (2004). *Tankar och texter: om industrisamhällets kulturarv i Västernorrland*. Härnösand: ISKA - Ramprogrammet för industrisamhällets kulturarv

Ulfsdotter Eriksson, Ylva (2006). *Yrke, status & genus: en sociologisk studie om yrken på en segregerad arbetsmarknad*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2006

UNESCO (2014). *Gender Equality, Heritage and Creativity*. Paris: UNESCO

11.2 Muntliga källor

Skrot och korn, Eljena Georgsdotter, 27 jan 2018

Artekta Byggnads AB, Karin Larsarp, 29 jan 2018

Maria Grönberg, Aspen Kulturbygg, 30 jan 2018

Vistaholms Byggnadshantverk, Anna Johansson, 7 feb 2018

Wermlands Byggnadsgille AB, Mikaela Humble, 19 feb 2018

Firma Sara Kahl, Sara May Kahl, 20 feb 2018

11.3 Figurförteckning

Figur 1: <http://www.charentelibre.fr/2011/03/31/midinette-drole-de-mettier,1028680.php>. (Hämtad: 2018-04-17)

Figur 2: Sjöstedt, Lise (red.) (Sjöstedt 1993, s. 75). *Kvinnornas historia: den osynliga historien*. Stockholm: Forskningsrådsnämnden (FRN)

Figur 3: Sjöstedt, Lise (red.) (Sjöstedt 1993, s. 75). *Kvinnornas historia: den osynliga historien*. Stockholm: Forskningsrådsnämnden (FRN)

12. Bilagor

12.1 Intervjuformulär

Namn:

Företag:

1. Hur länge har du varit verksam inom byggnadsvårdsbranschen?
2. I vilka arbetsformer har du jobbat? Anställd, egenföretagare?
3. Vilka är dina drivkrafter bakom ditt hantverk?
4. Hur ser du på begreppet byggnadsvård?
5. Finns det egenskaper du anser är viktiga för hantverksyrket?
6. Har detta förändrats sedan du inledde din karriär?
7. En undersökning som gjordes 2016 visar att könsfördelningen inom byggnadsvården är runt 20 %, jämfört med byggbranschen i stort som är 5 %. Då är alla yrken inräknade, inte enbart praktiska hantverksyrken. Har du några tankar kring det?
8. I en artikel från 2003 beskriver kvinnor i byggbranschen att de uppskattar hantverksyrket, men att olika former av diskriminering leder till psykisk påfrestning som påverkar yrket på olika vis. Är detta något du kan relatera till?
9. En slutsats i artikeln var att kvinnor nästan uteslutande föredrog att jobba på mindre arbetsplatser eller som egenföretagare, för att minimera risken för trakasserier. Är detta något som påverkat ditt yrkesval eller arbetsform?
10. När det kommer till kroppen som redskap, har du reflekterat något kring utseende eller muskelkapacitet som en del i hur en hantverkare uppfattas?
11. Diskrimineringar och trakasserier har under höstens debatter i samband med MeToo ansetts vara en del i ett strukturellt maktutövande för att begränsa kvinnors utrymme och rättigheter. Är detta något du reflekterat kring i ditt yrke?

- 12.** Ifall du blivit utsatt för, eller märkt av diskrimineringar kopplat till ditt yrke och kön, finns det vissa specifika situationer då det inträffat?
- 13.** Ordet kompetensutrymme används idag för att väcka en diskussion kring byggnadsvårdarens möjligheter att utöva sitt yrke. Vad lägger du i ordet kompetens kopplat till hantverksyrket?
- 14.** Upplever du något samband mellan ditt kompetensutrymme som hantverkare i relation till könstillhörighet?